

Nederlands
Jeugdinstituut

Interventie

Uk & Puk

Erkenning

Erkend door deelcommissie Ontwikkelingsstimulering, onderwijs-gerelateerd aanbod en jeugdwelzijn

Datum: 3 oktober 2019

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: de Kruif (16 juli 2019).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Uk & Puk'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Samenvatting	4
1. Uitgebreide beschrijving.....	6
1.1 Doelgroep	6
1.2 Doel.....	7
1.3 Aanpak	9
2. Uitvoering.....	19
3. Onderbouwing	24
4. Onderzoek	32
5. Samenvatting werkzame elementen.....	34
6. Aangehaalde literatuur	35

Samenvatting

Uk & Puk is een centrumgericht programma waarin voorschoolse educatie (VE) wordt geboden aan kinderen van 0 tot 4 jaar in kindercentra. Het doel van Uk & Puk is onderwijsachterstanden te voorkomen en/of te verminderen door de brede ontwikkeling van deze kinderen te stimuleren en hen hierdoor een betere start in het basisonderwijs te bieden.

Het programma biedt getrainde pedagogisch medewerkers een manier om spelenderwijs en doelgericht te werken aan de brede ontwikkeling van de kinderen.

Uk & Puk bestaat uit thematische activiteiten in een rijke speelleeromgeving met themahoek waarin door pedagogisch medewerkers kansen voor ontwikkelingsstimulering worden gecreëerd. Er zijn activiteiten voor de grote groep, kleine groep en individuele activiteiten, waarin per leeftijdsgroep en/of ontwikkelingsfase subdoelen zijn geformuleerd voor vier ontwikkelingsgebieden: spraak-taalontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, motorisch-zintuiglijke ontwikkeling en de eerste rekenprikkel voor de ontluikende rekenontwikkeling. Daarnaast worden de dagelijkse routines als kansen gegrepen en benut om zoveel mogelijk ontwikkelingsdoelen te behalen. Tevens wordt er op een planmatige wijze gewerkt aan ouderbetrokkenheid. Pedagogisch medewerkers stimuleren ouderbetrokkenheid op basis van locatiespecifiek ouderbeleid dat afgestemd is op de kenmerken van de ouderpopulatie.

Doelgroep

Uk & Puk is gericht op kinderen van 0 tot 4 jaar in achterstandssituaties die een kindercentrum bezoeken. In de praktijk nemen echter alle kinderen in het kindercentrum deel aan het aanbod. De intermediaire groep bestaat uit pedagogisch medewerkers.

Doel

Het doel van Uk & Puk is het voorkomen van verminderen van onderwijsachterstanden door stimulering van de brede ontwikkeling van kinderen met thematische activiteiten waarin vier ontwikkelingsgebieden centraal staan: spraak-taalontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, motorisch-zintuiglijke ontwikkeling en de eerste rekenprikkel voor de ontluikende rekenontwikkeling.

Aanpak

Uk & Puk is een centrumgericht integraal VE-programma met een oudercomponent. Het programma bestaat uit 12 thema's: 10 reguliere thema's en twee extra thema's, die specifiek ingezet kunnen worden ('Ik ben bijna 4' en 'Ik ben een kunstenaar'). Elk thema duurt 6 weken en vormt een rijke context waarin voor kinderen in een uitdagende speelleeromgeving met onder meer een themahoek en 12 thema-activiteiten op een kindvolgende en ontwikkelingsgerichte manier kansen voor ontwikkelingsstimulering worden gecreëerd en kansrijke momenten in het spel en de dagelijkse routines worden uitgelokt en benut. In combinatie met het werken volgens de cyclus van resultaatgericht werken door de pedagogisch medewerkers wordt de brede ontwikkelingsstimulering vormgegeven.

Uk & Puk werkt op planmatige wijze aan ouderbetrokkenheid. Pedagogisch medewerkers stimuleren ouderbetrokkenheid middels activiteiten op verschillende niveaus en manieren van partnerschap, afgestemd op de kenmerken van de ouderpopulatie. Hierbij richt Uk & Puk zich specifiek op ouderbetrokkenheid thuis, het zogenoemde didactisch partnerschap. Pedagogisch medewerkers stimuleren ouders samen te werken aan ontwikkelingsstimulering o.a. door ontwikkelingsgesprekken, inhoudelijke ouderbijeenkomsten en bij elk thema met thema-gerelateerde activiteiten die ouders thuis met hun kind kunnen doen.

Training van pedagogisch medewerkers, coaching met behulp van videobeelden en continue professionalisering zijn een verplicht onderdeel van het programma.

Materiaal

Er zijn diverse materialen beschikbaar, zoals de gebruikswijzer, pop Puk, activiteitenmap met themakaternen, drie knieboeken, kijkboek en prentenboek, liedjeskatern 'zingen met Puk', dagritme kaarten en de map Uk & Puk Thuis. Ten behoeve van de training is er een deelnemersmap voor de pedagogisch medewerkers, een trainersmap voor Uk & Puk trainers en boeken zoals Samen Vooruit (Wally, 2016).

Onderbouwing

Een belangrijk uitgangspunt bij Uk & Puk is dat kinderen zich nieuwe vaardigheden eigen maken in interactie met hun omgeving. De eigen inbreng en betrokkenheid van het kind staan voorop, waarna het kind nieuwe kennis en vaardigheden opdoet doordat het aanbod gericht is op de 'zone van naaste ontwikkeling'. De activiteiten bij Uk & Puk vinden grotendeels plaats in de kleine groep, aangezien de kans op actieve deelname en betekenisvolle interactie hierin het grootst is. Bovendien kan het aanbod zo goed afgestemd worden op het individuele kind.

Het ontwikkelingsproces wordt ondersteund door pedagogisch medewerkers met goede interactievaardigheden. Deze goede interactievaardigheden van een pedagogisch medewerker zijn voorwaarden voor goede kwaliteit van de opvang en educatie van jonge kinderen en hangen samen met betere kinduitkomsten (Leseman, 2017)

Door de combinatie van een kindvolgende en ontwikkelingsgerichte leeromgeving en benadering en de juiste interactievaardigheden wordt de brede ontwikkeling gestimuleerd.

Onderzoek

Tussen september 2017 en juni 2018 is een gebruikersonderzoek afgenomen om inzicht te krijgen in de ervaren effectiviteit van het programma Uk & Puk (Zwijsen, 2018).

Middels dit onderzoek (kwantitatief en kwalitatief) is inzicht verkregen in de succes- en verbeterpunten van het programma.

De belangrijkste bevinding op cognitief gebied is dat het programma volgens gebruikers leidt tot een ruimere woordenschat. Ook wordt ervaren dat er meer mogelijkheden zijn om het praten van kinderen te stimuleren. Daarnaast sluit Uk & Puk aan bij de leefwereld en ontwikkeling van de kinderen en wordt het enthousiasme van de kinderen en de mogelijkheden voor differentiatie als positief ervaren. Ook is het programma eenvoudig in gebruik: het biedt structuur, is flexibel en goed toepasbaar in kleine groepen en er is ruimte voor eigen inbreng.

Ook zijn er uit het onderzoek verbeterpunten naar voren gekomen. Uit het onderzoek kwam naar voren dat er behoefte is aan vernieuwende thema's, zoals feesten en seizoenen en worden natuur- en buitenactiviteiten gemist (59%). Daarnaast wordt het werken aan een beredeneerd aanbod met Uk & Puk (42% van de respondenten) als lastig ervaren. Deze punten zijn meegenomen in de doorontwikkeling van het programma en vooral terug te vinden in de training en de daarbij behorende materialen. Het resultaatgericht werken zit nu verweven in de training waardoor pedagogische medewerkers direct leren een beredeneerd aanbod te maken. Ook leren zij een gevarieerd aanbod te creëren door activiteiten toe te voegen aansluitend op het seizoen, de behoefte van de groep en/of de visie van de organisatie. Tot slot is er een extra thema ontwikkeld 'Ik ben een kunstenaar', dat ingezet kan worden in plaats van één van de 10 thema's.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

Uk & Puk als VE-programma is bedoeld voor kinderen van 0 tot 4 jaar in achterstandssituaties die een kindercentrum (peutergroepen, voorscholen, en kinderdagverblijven) bezoeken. Daarnaast wordt Uk & Puk breed toegepast bij alle kinderen van 0 tot 4 jaar in kindercentra, dus ook indien zij niet tot de VE-doelgroep behoren. Zodoende profiteren alle kinderen ervan. De beschrijving die volgt is gericht op Uk & Puk als VE-programma.

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep van Uk & Puk bestaat uit pedagogisch medewerkers van kindercentra.

Selectie van doelgroepen

De VE-doelgroep van Uk & Puk wordt bepaald door het gemeentelijk VVE-beleid waarin staat aangegeven welke kinderen tot de doelgroep behoren. Gemeenten zijn vrij in het bepalen van hun doelgroepdefinitie.

De meest voorkomende indicaties zijn:

- Kinderen met een risico op achterstand in de taalontwikkeling;
- Kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status of met laagopgeleide ouders;
- Kinderen waarvan Nederlands niet de eerste taal is.

Mogelijke aanvullende indicaties zijn:

- Kinderen die door de sociale omgeving, een risicovolle, of arme (taal-) omgeving, een verhoogd risico lopen op taal en/of ontwikkelingsachterstanden.

De indicering van de doelgroepkinderen gebeurt meestal door het Centrum voor Jeugd en Gezin, jeugdgezondheidszorg of consultatiebureaus in opdracht van de gemeente.

Uk & Puk is voor alle doelgroepkinderen geschikt. Wel zijn er minder effecten te verwachten bij kinderen met een achterstand door neurologische, psychopathologische of lichamelijke afwijking.

Betrokkenheid doelgroep

Aan de hand van de feedback van pedagogisch medewerkers (intermediaire doelgroep) en de trainers Uk & Puk is het programma doorontwikkeld. Ook zijn hiervoor de uitkomsten van het procesonderzoek gebruikt. Daarnaast vindt doorontwikkeling plaats op basis van recent gepubliceerd onderzoek naar het vergroten van ontwikkelings- en onderwijskansen en het vroegtijdig tegengaan van ontwikkelingsachterstanden van jonge kinderen.

Deze inzichten en behoeften hebben geleid tot vernieuwing van het programma: een herziening van de training voor pedagogisch medewerkers en de train-de-trainer, regelmatige bijscholing van de trainers en extra aanbod op de website www.ukpukvve.nl. In de training is het resultaatgericht werken (dat eerst een aparte module was) nu verweven in de bijeenkomsten waardoor pedagogische medewerkers direct leren een beredeneerd aanbod te maken. Ook is het planningsformulier uitgebreid en leren zij vanaf het begin een gevarieerd aanbod te creëren door activiteiten toe te voegen aansluitend op het seizoen, de behoefte van de groep en/of de visie van de organisatie. Verder is er onder andere meer aandacht voor buitenspel en is er een bijeenkomst specifiek gericht op kunstzinnige oriëntatie bijgekomen. Daarnaast is mede doordat er meer aandacht is voor kunstzinnige oriëntatie en het verzoek om nieuwe thema's ook

een flexibel in te zetten extra thema ontwikkeld 'Ik ben kunstenaar' (te downloaden op de website www.ukpukvve.nl).

De bijeenkomst over ouderbetrokkenheid is versterkt door de planmatige werkwijze van Samen Vooruit (Wally, 2016) te gebruiken, waarin op basis van kenmerken van de ouderpopulatie het ouderbeleid wordt aangepast.

Ook zijn er in verband met continue bijscholing extra (na) modules aan het programma toegevoegd gericht op het versterken van het resultaatgericht werken, ouderbetrokkenheid en breinontwikkeling. In deze trainingen wordt de meest actuele kennis en de bijbehorende vaardigheden verwerkt.

1.2 Doel

Hoofddoel

Uk & Puk als VE-programma heeft als doel onderwijsachterstanden te voorkomen en te verminderen bij kinderen van 0- 4 jaar die een kindercentrum bezoeken door stimulering van de brede ontwikkeling op vier specifieke ontwikkelingsgebieden: spraak-taalontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, motorisch-zintuiglijke ontwikkeling en rekenprikkels voor de ontluikende rekenontwikkeling, waardoor zij een betere start op de basisschool hebben.

Subdoelen

In Uk & Puk wordt gewerkt aan de brede ontwikkeling van kinderen, zodat zoveel mogelijk ontwikkelingsdoelen behaald worden. Hierbij focust het programma op vier ontwikkelingsgebieden: spraak-taalontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, motorisch-zintuiglijke ontwikkeling en rekenprikkels voor de ontluikende rekenontwikkeling.

Voor deze vier ontwikkelingsgebieden zijn subdoelen geformuleerd waarbij een onderscheid is gemaakt per leeftijdscategorie of ontwikkelingsfase (0 tot 1,5 jaar, 1,5 tot 2,5 jaar, 2,5 tot 4 jaar). Hierbij geldt in zijn algemeenheid dat de focus van de subdoelen voor de eerste leeftijdscategorie ligt op het ervaringen opdoen, bij de tweede op het uitbreiden van ervaringen en oefenen van de vaardigheden en bij de laatste op het toepassen en uitbreiden van vaardigheden. Al deze subdoelen zijn geformuleerd op basis van de ontwikkelingslijnen van de CED en de SLO-doelen.

Uk & Puk werkt met thema's en bijbehorende activiteiten, die zijn uitgewerkt in een themakatern. Bij elke activiteit staan de concrete subdoelen per leeftijdscategorie of ontwikkelingsfase voor alle vier ontwikkelingsgebieden beschreven.

Hieronder staan enkele voorbeelden van de concrete subdoelen:

Een voorbeeld van een concreet subdoel voor de spraak-taalontwikkeling in het thema 'Eet smakelijk' is:

0-1,5 jaar: begrijpt uitroepen als mmmm! en bah! en probeert dit na te doen.

1,5-2,5 jaar: benoemt de gevoelens 'bah!' en 'mmm!' en herkent plaatjes van etenswaren.

2,5-4 jaar: benoemt wat hij doet en praat hierover met een ander kind. Benoemt enkele etenswaren.

Een concreet subdoel voor de motorisch-zintuiglijke ontwikkeling in hetzelfde thema 'Eet smakelijk' is:

2,5 - 4 jaar: ruikt en proeft verschillende etenswaren en roert in een pan met een lepel.

In bijvoorbeeld het thema 'Regen' is een subdoel voor kinderen:

1,5-2,5 jaar: ontdekt het verschil tussen nat en droog door te voelen of het regent.

Een voorbeeld van een subdoel' voor de sociaal-emotionele ontwikkeling in het thema 'Regen' is:

0-1,5 jaar: is geboeid door de waterdruppels.

1,5-2,5 jaar: kan langere tijd met een activiteit bezig zijn.

Een voorbeeld van een subdoel op dit gebied in het thema' Dit ben ik' is:

2,5-4 jaar: herkent de gevoelens van de hoofdpersoon in het verhaal en kan de gevoelens blij en boos uitbeelden.

Een voorbeeld van een subdoel voor de ontluikende rekenontwikkeling in het thema' Welkom Puk':

0-1,5 jaar: beweegt zich door de groepsruimte.

1,5-2,5 jaar: begrijpt een aantal voorzetsels van plaats (op, naast, in).

2,5-4 jaar: gebruikt een aantal voorzetsels van plaats (in, op, onder, achter, voor en naast).

Om zo effectief en efficiënt mogelijk te werken aan deze doelen wordt de cyclus van resultaatgericht werken (voorheen opbrengstgericht werken genoemd) met 4D: data, duiden, doelen, doen (Goudswaard & Vergunst-Duijnhouwer, 2013) toegepast. Om na te gaan of de subdoelen behaald worden, wordt de ontwikkeling van het kind gevolgd met een observatie-instrument. Het observatiesysteem "Doen, praten, bewegen en rekenen" (CED-groep 2006, 2017) wordt aanbevolen omdat het aansluit op de subdoelen van Uk & Puk, maar een ander betrouwbaar observatie-instrument is ook mogelijk.

De activiteiten van Uk & Puk hebben tot slot een breder effect dan het al dan niet realiseren van de beschreven subdoelen op de vier ontwikkelingsgebieden. Door de inhoud van de thema's krijgen kinderen kennis over herkenbare situaties in de wereld, hoe ze daar in kunnen handelen en hoe ze problemen kunnen oplossen. Ook wordt er afhankelijk van de soort activiteit, zoals ontdekken, rollenspel, knutselen en de beredeneerde aanvullende activiteiten gewerkt aan onder meer de ontwikkeling van zelfstandigheid, de executieve functies, de creatieve ontwikkeling en de muzikale ontwikkeling.

Subdoelen intermediaire groep

De intermediaire groep bestaat uit pedagogisch medewerkers. Voor hen gelden de volgende subdoelen:

- Kunnen de uitgangspunten en werkwijze van het programma Uk & Puk consequent en doelgericht toepassen in de dagelijkse praktijk.
- Kunnen resultaatgericht werken aan de brede ontwikkeling van alle kinderen.
- Beschikken over kwalitatief hoge interactievaardigheden. Deze interactievaardigheden zijn door het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (Gevers Deynoot-Schaub, Fukkink, Riksen-Walraven, de Kruif, Helmerhorst & Tavecchio, 2009) onderscheiden en omschreven: sensitieve-responsiviteit, respect voor autonomie van het kind, structureren en grenzen stellen, praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering en begeleiden van interacties tussen kinderen.
- Zetten actief in op de betrokkenheid van ouders bij de ontwikkeling van hun kind(eren) en het thema, zoals geformuleerd in het locatiespecifieke ouderbeleid. Denk aan ontwikkelingsgesprekken, ouderbijeekomsten, per thema een ouderbrief waarin thema-gerelateerde activiteiten staan beschreven, die ouders thuis met hun kind(eren) kunnen doen.

Het monitoren en behalen van deze doelen wordt gemeten met behulp van de lijst met certificeringscriteria Uk & Puk door de trainer/coach.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Uk & Puk is een centrumgericht VE-programma voor alle kinderen van 0 tot 4 jaar. Het is een totaalprogramma waarin gericht wordt gewerkt aan de brede ontwikkeling van kinderen. Het is thematisch opgebouwd, waarbij spel en taal centraal staan. Er is een oudercomponent, die inzet op ouderbetrokkenheid thuis. Tevens is training en continue professionalisering van pedagogisch medewerkers een essentieel onderdeel van de interventie.

Uk & Puk wordt uitgevoerd in een kindercentrum, zoals de peuteropvang of kinderopvang. In de kinderopvang is het programma geschikt voor zowel horizontale als verticale groepen (0-4 jaar). Het is bedoeld voor de gehele periode dat een kind een kindercentrum bezoekt.

Het programma is voor alle kinderen in het kindercentrum, zodoende kan het uitgevoerd worden op groepen waarin geen doelgroepkinderen zitten, groepen waarin doelgroep en niet-doelgroepkinderen bij elkaar zitten, als in groepen waar vrijwel alleen doelgroepkinderen zitten.

Het programma wordt vijf dagen per week gedurende de gehele dag in het kindercentrum aangeboden. Een kind krijgt zodoende gedurende de gehele periode dat hij/zij het kindercentrum bezoekt, dit aanbod.

Om positieve effecten te kunnen bereiken met doelgroepkinderen moeten zij minimaal vanaf 2,5 jarige leeftijd tot het vierde levensjaar deelnemen aan het programma.

Wanneer een kind op een jongere leeftijd instroomt op het kindercentrum, profiteert het vanzelfsprekend voor een langere periode van het aanbod.

Voor doelgroepkinderen geldt hierbij een urennorm voor VE-aanbod. De huidige norm is 10 uur per week verspreid over 40 weken. Vanaf augustus 2020 (en bij sommige gemeenten start het al eerder) geldt als norm een totaalaanbod van 960 uur vanaf het moment dat een kind 2,5 jaar is tot het 4 jaar wordt. Hierbij telt maximaal 6 uur per dag mee als VE-aanbod. Deze urennorm kan met de inzet van Uk & Puk worden gehaald.

Uk & Puk wordt onder begeleiding van gecertificeerde pedagogisch medewerkers en volgens de wettelijke beroepskracht-kindratio aangeboden. Dit betekent in de meeste situaties dat twee gecertificeerde pedagogisch medewerkers met een groep van 16 peuters met Uk & Puk bezig zijn. Dit maakt het tevens mogelijk om in kleine groepen activiteiten uit te voeren.

Het programma Uk & Puk werkt thematisch en bestaat uit 12 thema's: 10 reguliere thema's, die elk 6 weken duren en daarnaast zijn er twee facultatief in te zetten thema's. De 10 reguliere thema's zijn zo gekozen dat ze aansluiten bij de belevingswereld van het kind. De twee extra thema's zijn 'Ik ben bijna vier' en 'Ik ben een kunstenaar'. Het thema 'ik ben bijna vier' is gericht op de peuters die bijna naar de basisschool gaan. Deze vervangt een thema niet, maar wordt extra toegevoegd wanneer er enkele kinderen zijn die naar de basisschool gaan. Het thema 'ik ben een kunstenaar' is extra ontwikkeld (en te downloaden via www.ukpukvve.nl). Deze kan in de plaats van een ander thema ingezet worden als de locatie hieraan aandacht wil besteden.

De volgorde van de thema's kan het kindercentrum zelf bepalen. Er wordt gekozen op basis van de groepssamenstelling, interesses en ontwikkelingsniveau van de kinderen, evenementen in het jaar en eventuele afstemming met een basisschool. Na anderhalf jaar zijn alle thema's aan bod gekomen. Na die periode worden dezelfde thema's opnieuw ingezet. Indien een kind nogmaals eenzelfde thema krijgt aangeboden, worden de activiteiten binnen het thema afgestemd op zijn of haar dan inmiddels bereikte ontwikkelingsniveau.

In een themaperiode bestaat het aanbod op de groep uit:

- 12 activiteiten per thema. Per week worden minimaal 2 thema-activiteiten gekozen, die dagelijks worden gedaan. Elk kind krijgt deze activiteit minimaal een keer aangeboden. Pedagogisch medewerkers gebruiken deze activiteiten om gericht de brede ontwikkeling van de kinderen te stimuleren. Ook is er ruimte voor preteaching, herhaling van activiteit en aanvullende activiteiten. Daarnaast doen de kinderen mee met de extra gecreëerde activiteiten.
- Een rijke, uitdagende speelleeromgeving waarin kinderen kunnen spelen in de themahoek en andere hoeken met een stimulerend en gevarieerd aanbod aan materialen. Pedagogisch medewerkers begeleiden en stimuleren de kinderen hierbij in hun spel.
- Daarnaast worden door de pedagogisch medewerkers gedurende de gehele dag in het spel en in de dagelijkse routines kansen gegrepen om de ontwikkeling van de kinderen nog meer te stimuleren.

Elk thema is uitgewerkt in een themakatern waarin bovenstaande onderdelen volgens een vaste opbouw zijn uitgewerkt. In de inleiding komen de volgende onderwerpen aanbod:

- waar het thema over gaat;
- een schema waarin per leeftijdscategorie staat aangegeven hoe in het thema kansen kunnen worden gegrepen en de gecreëerde kansen eruit zien;
- een overzicht van de gecreëerde kansen /activiteiten;
- de voorbereiding bij het thema en suggesties voor het inrichten van de themahoek;
- suggesties voor het kansen grijpen bij de dagelijkse routines;
- een overzicht van de woorden bij dit thema en een overzicht van de doelen van dit thema.

Daarna volgt de beschrijving van de 12 activiteiten. Tot slot worden er extra ideeën voor het thema gegeven.

De 12 activiteiten die onder begeleiding van de pedagogisch medewerkers worden aangeboden zijn speels en uitdagend waarbij de kinderen actief en zelf ontdekkend aan de slag. De eigen inbreng is een essentieel onderdeel in elke activiteit. De activiteiten zijn dan ook zo beschreven dat het interactie uitlokt.

Alle activiteiten sluiten aan bij het bestaande dagritme en routines binnen een kindercentrum zoals verzorgen, begeleid spelen, voorlezen, ontdekken, eten en drinken. Dit maakt dat de Uk & Puk activiteiten voor pedagogisch medewerkers gemakkelijk in te passen zijn. Er zijn daarnaast verschillende soorten activiteiten waaronder ontdekken, spelen, knutselen, voorlezen, spel in de themahoek. Elk thema bevat in ieder geval twee voorleesactiviteiten.

Elk thema start met een introductie-activiteit en eindigt met een afsluitende activiteit. De volgorde van de overige activiteiten ligt niet vast.

Er wordt gewerkt in verschillende groepsgroottes. Er zijn per thema drie activiteiten voor de grote groep, twee activiteiten die het kind individueel met de pedagogisch medewerker doet en zeven activiteiten voor een kleine groep van maximaal drie kinderen. Voor kinderen in de leeftijd van 0-1,5 jaar geldt dat deze overwegend individueel of in een kleine groepje worden aangeboden.

In elke activiteit zijn per leeftijdsgroep of ontwikkelingsfase (0-1,5 jaar, 1,5-2,5 jaar en 2,5-4 jaar) concrete doelen (bij het kopje 'waar werk je aan') voor de vier ontwikkelingsgebieden uitgewerkt: sociaal-emotionele ontwikkeling, spraak-taal ontwikkeling, motorisch-zintuiglijk ontwikkeling en rekenprikkel voor de ontluikende rekenontwikkeling. Dit geeft de pedagogisch medewerker de mogelijkheid om binnen de activiteit te differentiëren naar ontwikkelingsniveau en naar de ontwikkelingsbehoeften van het kind.

In elke activiteit worden 10 woorden expliciet aangeboden. Hiervan zijn er twee woorden die specifiek aangeboden aan de baby's. Ook staan er bij elke activiteit suggesties voor het inzetten van de interactievaardigheden.

Elke activiteitenbeschrijving kent twee varianten: een voor de leeftijdscategorie 0 tot 1,5 jaar en een voor de categorie 1,5 tot 4 jaar. Voor de laatste categorie hebben de activiteiten een vaste opbouw: introductie, kern, uitbreiding en afsluiting. Ook speelt de pop Puk bij de activiteiten voor kinderen van 1,5 tot 4 jaar een intermediaire rol. Daarnaast is er voor de leeftijdscategorie 1,5 tot 4 jaar nog een moeilijkere variant beschikbaar. Hier staan aanwijzingen voor het stimuleren van de (taal)ontwikkeling van oudere en/of meer (taal)vaardige kinderen.

Bij de babyvariant richt de pedagogisch medewerker zich meteen op de kern omdat activiteiten voor deze doelgroep alleen betekenis in het hier-en-nu hebben.

Elke activiteit is volgens een vast stramien in de themakatern beschreven. Het kent een organisatorisch gedeelte waarin staat aangegeven

- wat de activiteit per leeftijdscategorie kort inhoud;
- op welk moment in het dagritme het plaatsvindt;
- de groepsgrootte en waar de activiteit plaatsvindt (buiten of binnen);
- welke materialen nodig zijn;
- welke voorbereiding nog nodig is;
- welke 10 woorden centraal staan.

Daarnaast is er een beschrijving van de eigenlijke activiteit volgens de genoemde opbouw. Hierin zijn ook suggesties opgenomen voor de inzet van de interactievaardigheden.

Er zijn ook kinderen die meer aan kunnen, hiervoor staan ideeën bij 'de moeilijke variant' beschreven. Daarnaast worden er ook mogelijke activiteiten beschreven die goed aansluiten bij de inhoud van de beschreven activiteit. Deze vervangen de activiteit niet, maar vullen hem aan of breiden hem uit, waardoor het kind een passend aanbod kan krijgen. Tot slot staan bij elke activiteit de doelen per leeftijdscategorie en ontwikkelingsgebied waaraan tijdens de activiteit gewerkt wordt, beschreven

Het trainen van de pedagogisch medewerkers is een essentieel onderdeel van de interventie. De training bestaat uit dertien bijeenkomsten en zes groepsbezoeken door de trainer.

Uk & Puk stimuleert pedagogisch medewerkers om bij de activiteiten zowel kindvolgend als ontwikkelingsgericht te werken. Er is in de training veel aandacht voor gedifferentieerd werken en het gebruiken maken van de 3 V's spelbegeleidingsmethodiek. Daarnaast werken de pedagogisch medewerkers volgens de cyclus van resultaat gericht werken, zodat zij elk kind een passend aanbod kunnen bieden. Hiervoor worden de kinderen dagelijks geobserveerd en jaarlijkse minimaal twee maal geobserveerd met het kindvolgsysteem.

Er wordt tijdens het trainingstraject tevens een kwaliteitsbewaking- en borgingplan opgesteld per locatie. Dit plan beoogt dat er continue aandacht is voor de kwaliteit en verdere professionalisering van de pedagogisch medewerkers.

Ouders worden gezien als partner in de ontwikkeling van kinderen. Uk & Puk hanteert hierbij een planmatige werkwijze om ouderbetrokkenheid in het ouderbeleidsplan vorm te geven. De locatie formuleert op basis van kenmerken van de ouderpopulatie concrete activiteiten op 3 verschillende niveaus en voor 5 verschillende vormen van partnerschap. Uk & Puk zet sterk in op didactisch partnerschap. De pedagogisch medewerker kunnen hierbij gebruik maken van de map Uk & Puk thuis. Hierin staan:

- 5 Ouderbijeenkomsten.
- Kopieerbladen voor de ouderbrief. Per thema en per leeftijdscategorie zijn themagerelateerde activiteiten voor ouders beschreven, die zij kunnen thuis kunnen uitvoeren met hun kind(eren).
- Overige suggesties om ouderbetrokkenheid te stimuleren. Denk aan ontwikkelingsgesprekken, haal-en-brengcontact, Puk die gaat logeren bij het kind en waarbij de ouders samen met het kind een verslag maken.

Bij elk thema krijgen ouders de ouderbrief. Zij worden vervolgens middels deze brief en/of mondelinge toelichting gestimuleerd deze thema-gerelateerde activiteiten thuis te doen.

Hoewel Uk & Puk een zelfstandig programma is, wordt de doorgaande leerlijn met het basisonderwijs gecreëerd, doordat de aanpak met thema's, de doelen en leerlijn aansluiten bij de meest gangbare VVE-programma's voor groep 1 en 2 in het primair onderwijs, die gebaseerd zijn op de SLO-doelen. Ook is er mits ouders daar toestemming voor geven een overdrachtsgesprek met school. Tevens worden de kinderen die bijna vier worden, voorbereid op de overgang met het aanbod uit het thema 'Ik ben bijna 4'.

Inhoud van de interventie

Uk & Puk is zowel kindvolgend als ontwikkelingsgericht. Kindvolgend wil zeggen dat het kind veel ruimte krijgt tot eigen initiatief en keuzes in activiteiten in een rijke speelleeromgeving. De eigen inbreng in de activiteiten is essentieel en de pedagogisch medewerkers sluiten hierbij aan. Ontwikkelingsgericht wil zeggen dat de pedagogisch medewerker tegelijkertijd gericht de ontwikkeling van het kind stimuleert.

Thema's

Uk & Puk werkt met thema's die aansluiten aan bij de belevingswereld van het jonge kind. Een thema vormt voor de kinderen een rijke context waarin pedagogisch medewerkers samen met de kinderen activiteiten doen. Door een periode op allerlei manieren binnen één context bezig te zijn, worden de behandelde begrippen en vaardigheden herhaalt en krijgen door hun onderlinge verbanden meer betekenis voor de kinderen, waardoor de impact van het programma toeneemt.

De 10 reguliere thema's zijn:

- Welkom Puk!
- Wat heb jij aan vandaag?
- Eet smakelijk!
- Dit ben ik!
- Reuzen en kabouters
- Regen
- Hatsjoe!
- Knuffels
- Oef van Warm!
- Ik en mijn familie.

Daarnaast zijn er zoals genoemd de twee extra thema's: 'Ik ben bijna vier' en 'Ik ben een kunstenaar', die specifiek ingezet worden.

De locatie maakt een jaarplanning waarin de volgorde van de thema's wordt bepaald op basis van groepssamenstelling, interesses en ontwikkelingsniveau van de kinderen, evenementen in het jaar, zoals gezamenlijke thema-onderwerpen met een basisschool of aandacht voor het onderwerp kunst.

De pedagogisch medewerkers gebruiken de themakatern om een gevarieerd, uitdagend aanbod te creëren, afgestemd op de ontwikkeling en behoeften van de kinderen in de groep. Ze bereiden het thema voor door een themaplanning voor 6 weken te maken. Op de introductie- en afsluitende activiteit na wordt de volgorde van de activiteiten bepaald door de pedagogisch medewerker. Zij doet dit aan de hand van de groepsvorm, de soort activiteit en waar deze in het dagritme aansluit. Gedurende een week worden 2 thema-activiteiten uit de themakatern gekozen, die dagelijks worden aangeboden. Bij het maken van een planning voegen de pedagogisch medewerkers activiteiten toe, aansluitend op de specifieke behoeften van de groep als uitkomst van het resultaatgericht werken, op de visie van het kindcentrum, feestdagen en seizoenen. Zo

wordt een passend en gevarieerd aanbod verkregen, waarin alle ontwikkelingsgebieden aan bod komen.

Speelleeromgeving en begeleid spelen

De pedagogisch medewerkers creëren een overzichtelijke, rijke en uitdagende speelleeromgeving, waarin kinderen zich zo optimaal mogelijk kunnen ontwikkelen. Er worden minimaal vier verschillende hoeken ingericht met een gevarieerd aanbod van materialen passend bij het thema. Denk aan de huishoek, de bouwhoek, de water-/zandtafel, de leeshoek, de creatieve hoek en/of de ontdekhoek. Met minimaal vier verschillende hoeken wordt voor een breed aanbod gezorgd die de verschillende ontwikkelingsgebieden stimuleren.

Bij elk thema wordt altijd een themahoek ingericht waarin de kinderen de rollen, behorend bij het thema kunnen naspelen. Bijvoorbeeld bij het thema "Hatsjoe" wordt in de themahoek een ziekenhuis gemaakt.

Kinderen kunnen in deze hoeken binnen de context van het thema zelfstandig en in kleine groepjes vrij spelen en de pedagogisch medewerker begeleid ook het spel van de kinderen in deze hoeken. In het spel in de verschillende hoeken en het (rollen-)spel wordt de brede ontwikkeling van de kinderen gestimuleerd. De woorden, handelingen en vaardigheden uit het thema worden al spelenderwijs in deze hoeken herhaald, toegepast en uitgebreid.

In het begeleid spel in de hoeken hanteert de pedagogisch medewerker de methodiek van de 3 V's: verkennen, verbinden en verrijken. Bij het verrijken van het spel stuurt de pedagogische medewerker op een speelse wijze aan op de ontwikkelingsdoelen uit het thema en/of de ontwikkelingsbehoeften van het kind.

Activiteiten

De 12 activiteiten hebben een speels karakter omdat spelen de natuurlijk manier van leren is van kinderen op deze leeftijd is. Bij elke activiteit is er binnen de activiteit veel ruimte voor ontdekken, nieuwsgierig zijn, eigen inbreng en interactie. In de kleine groep is deze kans op actieve deelname en een betekenisvolle interactie het grootst. De meeste activiteiten vinden daarom in de kleine groep plaats.

De activiteiten hebben een vaste opbouw (inleiding, kern, uitbreiding, afsluiting), dat zorg voor een herkenbare routine voor de kinderen.

Elke activiteit is binnen deze speelse context gericht op het werken aan de subdoelen op de vier ontwikkelingsgebieden. De pedagogisch medewerker hanteert hier een kindvolgende houding en een ontwikkelingsgerichte benadering met behulp van de methodiek van de 3 V's, en de inzet van kwalitatief hoge interactievaardigheden.

Concreet betekent dat elke activiteit voor kinderen van 1,5 tot 4 jaar begint met een introductie waarmee de pedagogisch medewerkers de kinderen prikkelen, motiveren om mee te doen. De pop Puk speelt hierbij een intermediaire rol. Via Puk wordt op een veilige en speelse manier de reactie en de eigen inbreng van de kinderen uitgelokt, zowel verbaal als non-verbaal. Bijvoorbeeld bij het thema 'Hatsjoe' is Puk ziek. De kinderen worden gestimuleerd daarop te reageren en gestimuleerd te bedenken hoe ze Puk kunnen helpen beter te worden.

Nadat de pedagogisch medewerker de activiteit heeft geïnitieerd, verkent zij welke betrokkenheid er is, wat de kinderen al weten, welke woorden en begrippen ze al kennen, wat ze nog lastig vinden en legt ze begrippen uit als die nodig zijn voor de activiteit en of de ontwikkeling van het kind.

In de activiteit verbindt zij het spel aan de inbreng van de kinderen en de kinderen met elkaar. Vervolgens stuurt zij in de kern en uitbreiding op een speelse en natuurlijke wijze aan op de vier subdoelen in de activiteit, zodat de kinderen hier werkelijk ervaring mee opdoen en oefenen in de vaardigheid. De doelen ziet zij hierbij als iets waaraan continu wordt gewerkt, en niet als iets dat door middel van de specifieke activiteit direct beheerst moet worden. Globaal gaat het bij kinderen van 1,5 tot 2,5 jaar om het uitbreiden van ervaringen en bij kinderen van 2,5 tot 4 jaar om het toepassen en uitbreiden van vaardigheden.

Vanuit deze interactieve rol sluit de pedagogisch medewerker tijdens de activiteit aan op de zone van naaste ontwikkeling van de kinderen. Zij differentieert tussen de kinderen en stemt het soort subdoel, het niveau van het subdoel en de aanpak af op de ontwikkelingsbehoeften en ontwikkelingsniveau van de kinderen.

Ook voegt de pedagogisch medewerker al meespelend de woorden toe die in de activiteit centraal staan. Zij verrijkt met deze doelen en woorden het spel. Tevens hebben pedagogisch medewerkers de mogelijkheid om de activiteit uit te breiden, de variant voor de andere leeftijdscategorie te gebruiken, over te stappen op de moeilijkere variant en/of nog extra ideeën aan te brengen in de activiteit (zoals beschreven in de themakatern).

Elke activiteit wordt bewust afgesloten, waarbij de pedagogisch medewerkers controleren of de kinderen de activiteit begrepen hebben, welke woorden de kinderen al kennen en gebruiken en hoe ze zich ontwikkeld hebben.

Bij baby's hebben de activiteiten alleen een kern. De kern sluit aan bij een natuurlijke betekenisvolle situatie, bijvoorbeeld in de activiteit 'Een wasje doen' in het thema 'wat heb ik aan vandaag', laat de pedagogisch medewerker zien wat ze doet wanneer ze een badje vult en mag de baby het water en sop voelen. Ondertussen praat ze over wat de baby doet, hoe het reageert op het water en biedt op een natuurlijke wijze hierbij de twee centrale woorden aan en stuurt aan op de subdoelen, waarbij de focus bij deze leeftijdscategorie ligt op het ervaringen opdoen.

Daarbij is het in de themaperiode mogelijk om activiteiten te herhalen, wanneer kinderen dat nodig hebben, is er ruimte voor pre-teaching en is er ruimte om de activiteiten te verdiepen voor kinderen die meer aan kunnen.

Kansen grijpen

Naast de twee Uk & Puk activiteiten per dag, en extra ingeplande activiteiten, grijpt de pedagogisch medewerker zoveel mogelijk kansen om van gewone, dagelijkse routines en situaties, en het spel van kinderen, een leersituatie te maken en de brede ontwikkeling te stimuleren. Zo is de pedagogisch medewerker gedurende de hele dag bezig met ontwikkelingsstimulering. In de themakatern staan hiervoor suggesties en in de training leren pedagogisch medewerkers deze kansen te zien.

Aanpak per ontwikkelingsgebied

Woordenschat en taalstimulering

Uk & Puk biedt activiteiten die de verschillende aspecten (taalinhoud/ woordenschat, taalvorm, communicatie) van de spraak-taalontwikkeling stimuleren. Daarnaast zijn er gericht twee voorleesactiviteiten met de knieboeken en kijkboeken in de kleine groep en individueel.

In de activiteiten wordt er gericht gewerkt aan het uitbreiden van de woordenschat door in elke activiteit tien woorden expliciet centraal te stellen. Hiervan wordt met twee woorden specifiek gestart bij baby's. Binnen de betekenisvolle context van de activiteit worden deze woorden aangeboden en krijgen ze betekenis voor de kinderen. De pedagogisch medewerkers geven de kinderen de kans om de betekenis van het woord uit de context af te leiden, door zelf te ervaren en te ontdekken. De pedagogisch medewerkers kunnen de kinderen helpen door gerichte vragen te stellen, door handelingen uit te beelden of door voor te doen. In laatste instantie kunnen zij de betekenis van een woord uitleggen (van den Nulft & Verhallen, 2002). De woorden worden dan aangeboden volgens de vier stappen van woordenschatstimulering: woorden selecteren, woorden verduidelijken, woorden herhalen en oefenen, woorden controleren. Dit kan nodig zijn bij kinderen die weinig tot geen Nederlands spreken. Daarnaast is in de activiteit en tijdens het spelen impliciet aanbod van woorden en taal.

Tevens wordt in de activiteiten gebruik gemaakt van de denkstimulerende gespreksmethode (DGM) van Marion Blank (zoals beschreven in van de Kreeke-Alfrink & van der Heijden, 2002). Een methodiek die geschikt is voor kinderen vanaf ongeveer 3 jaar. In de activiteit stelt de pedagogisch medewerker prikkelende vragen en er wordt

een prikkelende leeromgeving gecreëerd, waardoor het kind uitgelokt wordt zelfstandig te denken en te handelen in verschillende situaties. Kinderen worden zo uitgedaagd tot een gesprek in de vorm van taal-denkgesprekken (van der Zalm, Damhuis & Blauw, 2013).

Daarnaast worden alle spelactiviteiten in de hoeken en in het buitenspel talig ondersteund door de pedagogisch medewerkers. Ook komt bij elk thema een liedje naar voren (beschreven in Zingen met Puk) en zingt de pedagogisch medewerker nog andere liedjes en versjes met de kinderen, die de taal-spraakontwikkeling stimuleren.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Uk & Puk biedt activiteiten aan waarbij de kinderen leren omgaan met zichzelf, de andere kinderen en de pedagogisch medewerker. Hierbij is een veilige gehechtheid van belang voor het emotionele welbevinden van kinderen en de basis voor verdere groei. Dit betekent dat de pedagogisch medewerker een sensitieve-responsieve houding naar de kinderen heeft. De pedagogisch medewerker kan goed inspelen op het kind en de relatie tussen haar en het kind versterken. De activiteiten bij Uk & Puk zijn gericht op samen een spel doen, samen zingen of samen bewegen, waardoor het saamhorigheidsgevoel in de groep wordt vergroot. Daarnaast stimuleren de activiteiten in de grote of kleine groep verschillende sociale competenties, zoals samen werken en spelen, aardig doen, wachten op je beurt, een taak uitvoeren, een keuze maken, opkomen voor jezelf, jezelf presenteren, omgaan met ruzie en je ervaringen delen.

Motorisch-zintuiglijke ontwikkeling

In de activiteiten is er aandacht voor de sensomotorische ontwikkeling, de grote en fijne motoriek en lichaamsbesef. In de activiteiten uit de themakatern en de activiteiten van Zingen met Puk wordt de nadruk gelegd op het bieden van voldoende bewegingsvrijheid aan kinderen, waardoor ze volop de gelegenheid hebben motorische vaardigheden en zintuiglijke ervaringen op te doen. Tijdens dagelijkse activiteiten en spel ontwikkelen kinderen hun motoriek onder invloed van en in samenspel met de zintuiglijke ervaringen. Het kind leert door te bewegen en te ervaren de wereld om zich heen, het leert de eigenschappen van verschillende materialen kennen en verkent de binnen en buitenruimte en zijn eigen positie binnen de ruimte.

Rekenprikkel

Binnen verschillende activiteiten van Uk & Puk is er aandacht voor drie rekendomeinen: meten, ruimtelijke oriëntatie en ontluikende gecijferdheid. Het gaat hierbij vooral om het opdoen van de eerste ervaringen die de basis leggen voor de latere rekenontwikkeling. Vandaar dat we over 'rekenprikkel' spreken. De rekenprikkel zijn nauw verbonden met de taalontwikkeling en de motorisch-zintuiglijke ontwikkeling. De ruimtelijke begrippen 'in', 'op', 'onder' zijn bijvoorbeeld nauw verbonden met de taalontwikkeling en de begrippen hoog-laag en zwaar-licht krijgen betekenis door dit eerst motorisch te ervaren.

Interactievaardigheden

Voor een kwalitatief goede interactie tussen kinderen en pedagogisch medewerkers heeft de pedagogisch medewerker vaardigheden nodig om een veilige, ondersteunende en stimulerende omgeving te creëren. Het gaat om de volgende zes interactievaardigheden, zoals deze door het Nederlands Consortium Kinderopvang onderzoek zijn onderscheiden en omschreven (Gevers Deynoot-Schaub e.a., 2009):

- Sensitieve responsiviteit/emotionele ondersteuning: De pedagogisch medewerker is gericht op het kind en laat merken dat ze emotioneel betrokken is bij het kind en vertrouwen heeft in zijn gedrag.
- Structuur bieden en grenzen stellen: De pedagogisch medewerker zorgt voor een duidelijk, geordende omgeving en stelt passend, consequent grenzen.
- Informatie en uitleg geven: De pedagogisch medewerker geeft informatie over de situatie, de taak of de wereld, zodat het kind zijn kennis en vaardigheden kan afstemmen op de situatie en/of zich kan ontwikkelen.

- Respect voor autonomie: De pedagogisch medewerker ziet het kind voor vol aan en erkent dat het eigen ideeën en wensen heeft. Zij geeft kansen om zelf te ontdekken en eigen keuzes te maken. Zij sluit aan bij het ontwikkelingsniveau, de interesse en de belevingswereld van het kind.
- Ontwikkelingsstimulering: de pedagogisch medewerker speelt mee met de kinderen en stimuleert de zone van naaste ontwikkeling door op een speelse wijze aan te sturen op de doelen.
- Begeleiden van interacties: de pedagogisch medewerker bevordert positieve interacties onderling door o.a. te werken in kleine groepen.

In Uk & Puk komen al deze interactievaardigheden aan bod. De interactievaardigheid respect voor autonomie wordt als grondhouding gezien, die in het totale gedrag van de pedagogisch medewerker ten opzichte van elk individueel kind merkbaar is. Deze komt in elke activiteitenbeschrijving terug door de eigen inbreng van de kinderen te stimuleren en hen zelf te laten ontdekken. In elke activiteitenbeschrijving worden daarnaast voor drie interactievaardigheden (emotionele ondersteuning, structuur en grenzen stellen, informatie geven) concrete aanwijzingen gegeven voor de pedagogisch medewerker. Ontwikkelingsstimulering en begeleiden van interacties zitten in de activiteit verweven. Ook wordt in de training aandacht besteed aan deze interactievaardigheden.

Resultaatgericht werken (met observeren en registratie)

De pedagogisch medewerkers werken volgens de cyclus van resultaatgericht werken met 4D (data, duiden, doelen, doen), zodat zij elk kind een passend aanbod kunnen bieden. Deze cyclus begint met informatie over de ontwikkeling van het kind (data). Dagelijks observeren de pedagogisch medewerkers de kinderen in hun ontwikkeling en maken logboek aantekeningen. Daarnaast krijgen ze nog meer informatie (data) over de ontwikkeling van het kind, door informatie van ouders, kunstzinnige producten en de logboek aantekeningen. Op basis van deze informatie vullen de pedagogisch medewerkers twee maal per jaar de observatielijst of het kindvolgsysteem in op het gebied van de spraak-taal ontwikkeling, de sociaal-emotionele en motorisch-zintuigelijke ontwikkeling en rekenontwikkeling van een kind. Zo krijgen ze zicht op het verloop van de ontwikkeling van de kinderen en wat dit betekent voor hun aanbod (duiden). Op basis van deze observaties en informatie stellen pedagogisch medewerkers in het kader van resultaatgericht werken hun plannen op en stemmen hun aanbod af op het individuele kind en de hele groep (doelen). Hierbij wordt gewerkt met (onderwijs) arrangementen (Goudswaard & Vergunst-Duijnhouwer, 2013). Kinderen met gelijksoortige ondersteuningsbehoeften worden geclusterd:

- Het basisarrangement is voor de hele groep. Dit aanbod is voldoende voor het grootste gedeelte van de kinderen om de doelen voor aanvang van groep 1 te bereiken.
- Het verdiepte arrangement is voor kinderen die meer aan kunnen dan het basisarrangement. Zij krijgen uitdagende activiteiten die aansluiten op het basisaanbod.
- Het intensieve arrangement is voor kinderen die een aanvulling op het basisaanbod nodig hebben om de doelen te kunnen behalen.

Op basis van deze indeling wordt in grote lijn bepaald wie behoefte heeft aan herhaling van de activiteiten, pre-teaching of verdieping van de activiteiten. Ook is het mogelijk meer (taal) vaardigheden kinderen uit te dagen in hun ontwikkeling, zoals beschreven in de *moeilijkere variant* van de activiteitenbeschrijving. Dit zijn de kinderen die aanbod krijgen op basis van het verdiepte arrangement.

Gedurende de uitvoering (doen) worden de observatielijsten periodiek opnieuw ingevuld en wordt de aanpak waar nodig aangepast. Tegen de tijd dat het kind vier jaar wordt, worden deze gegevens over de ontwikkeling en de ondersteuningsbehoeften overdragen aan de basisschool, mits de ouders hiervoor toestemming geven.

Ouders

Binnen Uk & Puk worden ouders gezien als partner in de ontwikkeling van kinderen en daarom wordt ouderbetrokkenheid actief gestimuleerd. De pedagogische medewerkers werken op planmatige wijze aan ouderbetrokkenheid. Met een ouderpopulatiescan worden de kenmerken van de ouderpopulatie in beeld gebracht. Op basis van kenmerken van de ouderpopulatie en hun visie op ouderbetrokkenheid wordt locatiespecifiek ouderbeleid geformuleerd of aangescherpt. Hiertoe worden in de training van de pedagogisch medewerkers concrete activiteiten bedacht en/of aangescherpt op 3 niveaus van ouderbetrokkenheid: kindniveau, groepsniveau en organisatieniveau en 5 vormen van partnerschap: didactisch, pedagogisch, informeel, formeel en maatschappelijk partnerschap. Denk aan één-op-één contact tijdens haal- en brengmomenten, ontwikkelingsgesprekken over het kind, helpen met activiteiten op de groep, de logeer Puk, ouderbijeenkomsten en thema-gerelateerde activiteiten die ouders met hun kind thuis kunnen doen.

Uk & Puk zet sterk in op didactisch partnerschap. De pedagogisch medewerker kan hierbij gebruik maken van de map Uk & Puk Thuis.

In de map zitten kopieerbladen voor de ouderbrief, die ouders bij elk thema ontvangen. Per thema en per leeftijdscategorie wordt informatie gegeven over het thema en daarnaast worden ook per thema en leeftijdscategorie thema-gerelateerde activiteiten voor ouders beschreven, die zij thuis met hun kind(eren) kunnen doen. Door in het kindercentra en thuisactiviteiten te doen die in elkaars verlengde liggen, krijgen kinderen meer gelegenheid om te ontdekken, vaardigheden te oefenen woorden te leren en hun omgeving te begrijpen. De kinderen doen meer leerervaringen op, waardoor de kans wordt vergroot voor het behalen van ontwikkelingsdoelen.

De informatie over het thema gaat over de activiteiten op de groep, informatie over het voorleesverhaal en datgene wat de kinderen spelenderwijs ontwikkelen wordt benoemd. De thema-gerelateerde activiteiten voor huis sluiten aan bij de dagelijkse routines in en om het huis. Het zijn activiteiten gericht op de volgende categorieën: verzorgen of eten, samen praten, zingen, bewegen, spelen, ontdekken, samen een klusje doen.

Voor anderstalige ouders zullen de ouderbrieven vooral mondeling toegelicht worden of voorgedaan worden hoe de ouder de activiteiten kan doen met hun kind bijvoorbeeld tijdens de inloop of tijdens ouderbijeenkomsten.

In de map zitten ook 5 uitgewerkte ouderbijeenkomsten zodat de pedagogisch medewerkers die op hun locatie kunnen geven. De genoemde ouderbijeenkomsten richten zich op het vergroten van de kennis en vaardigheden van ouders met betrekking tot de vroege ontwikkelingsstimulering van hun kind. Want niet alleen het doen van de activiteiten is belangrijk, ouders hebben ook ondersteuning nodig in de manier waarop ze dit uitvoeren met hun kind. In de bijeenkomsten wordt hierop ingegaan door middel van informatie, voorbeelden van activiteiten door middel van foto's of videobeeld, actieve werkvormen waarin ouders ideeën met elkaar uitwisselen. De onderwerpen van de 5 ouderbijeenkomsten zijn:

- kennismaken met Puk
- spelen met uw baby
- spelen met uw dreumes
- spelen met uw peuter
- praten met kinderen

Daarnaast staan er in de handleiding van Uk & Puk thuis nog meer suggesties om ouderbetrokkenheid te stimuleren, denk aan een themamuur, themakrant of thema-avond.

Ook gaat Puk logeren bij de kinderen. De ouders maken samen met hun kind hiervan een verslag in een schriftje. Het kind mag aan de hand van het verslag eventueel met foto's aan de groep vertellen hoe het was.

Het is mogelijk dat ouders een intensievere vorm van ondersteuning nodig hebben. Afhankelijk van de organisatie en gemeente zijn hiervoor verschillende mogelijkheden.

Doorgaande lijn

Met Uk & Puk kan een doorgaande leerlijn worden gecreëerd doordat de aanpak goed aansluit bij de meest gangbare VVE-programma's voor groep 1 en 2 in het primair onderwijs. Deze aansluiting is geborgd door de geldende ontwikkelingsdoelen van SLO (2011) en de CED ontwikkelingslijnen (2013). In de activiteiten en training komen de ontwikkelingsfasen per ontwikkelingsgebied aan bod en hoe de ontwikkelingsfasen doorlopen in groep 1 en 2.

Ook het genoemde thema 'Ik ben bijna vier' draagt bij aan het tot stand brengen van een doorgaande leerlijn. Dit thema wordt naast de reguliere thema's ingezet voor alle kinderen die bijna vier worden, waarin zij ondermeer het dagritme op een school leren kennen, hoe de ruimte eruit ziet en welke materialen er gebruikt worden. Hiermee wordt de overgang voor kinderen naar de basisschool gemakkelijker gemaakt.

Tevens heeft de pedagogisch medewerker (na toestemming van ouders van het kind) een gesprek, de zogenaamde warme overdracht, met de leerkracht of interne begeleider van de school al dan niet in aanwezigheid van de ouder(s), waarbij ze een toelichting geeft op de ontwikkeling en de ondersteuningsbehoeften van een kind. In de training leren de pedagogisch medewerkers deze overdracht vorm te geven.

Daarnaast is er bij voorkeur een samenwerking met de school, waardoor organisatorische en inhoudelijke afstemming mogelijk is.

Training pedagogisch medewerkers

Tijdens de training leren de pedagogisch medewerkers de benodigde kennis en vaardigheden om kwalitatief hoge ondersteuning en aanbod te bieden volgens de werkwijze van Uk & Puk. Pedagogisch medewerkers leren kindvolgend en ontwikkelingsgericht te werken met behulp van de 3 V's (verkennen, verbinden en verrijken) van De Haan. Hiernaast werken zij aan hun interactievaardigheden. Tot slot is het resultaatgericht werken volgens de werkwijze van 4D een belangrijk onderdeel van deze training. Tijdens deze trainingsbijeenkomsten wordt o.a. geoefend door middel van praktijkopdrachten, casussen en analyse van videobeelden (van de eigen praktijk). Tijdens deze training wordt in samenspraak met de locatie en de trainer een kwaliteitsbewaking- en borgingplan opgesteld per locatie. Hierdoor is er continue aandacht voor bewaking van de kwaliteit en verdere professionalisering van de pedagogisch medewerkers. Te denken valt aan coaching op de werkvloer, inhoudelijke werkoverleg met onderwerpen zoals hoe loopt het werken conform de aanpak van Uk & Puk, hoe verloopt het resultaatgericht werken in de praktijk.

2. Uitvoering

Materialen

Uk & Puk bestaat uit de volgende materialen:

- gebruikswijzer Uk & Puk
- pop Puk
- activiteitenmap met 10 themakaternen
- drie knieboeken, een kijkboek
- thema met activiteiten voor peuters die bijna naar de basisschool gaan: 'Ik ben bijna 4!' en het prentenboek 'Wielewoelewool, ik ga naar school!'
- dagritmekaarten
- liedjeskatern 'zingen met Puk'
- Uk & Puk Thuis

Deze materialen zijn uitgegeven door Uitgeverij Zwijsen: www.zwijsen.nl

Verder heeft Zwijsen op de site materialen (<https://www.zwijsen.nl/partner/voor-kindercentra>), zoals

- Artikelen professionalisering pedagogisch medewerker zoals: motorische en zintuiglijke ontwikkeling stimuleren baby's, samenwerking met de basisschool, een uitdagende speelleeromgeving inrichten.
- Uk & Puk volgsysteem 0-4 jaar
- Inspiratieartikelen bij de thema's
- Extra ouderbrieven met thuisactiviteiten bij elk thema

Op de site van www.ukpukvve.nl staat extra materiaal, zoals

- Extra thema 'Ik ben kunstenaar'
- Woordkaarten per thema
- Artikelen zoals: Uk & Puk biedt houvast, ook aan nieuwkomers

Bij de training en de train de trainer horen de volgende materialen:

- deelnemersmap voor de pedagogisch medewerkers
- een trainersmap voor Uk & Puk trainers en het bijbehorende trainersmateriaal, waaronder het boek Samen vooruit (Wally, T. 2016).

Locatie en type organisatie

Uk & Puk als VE-programma wordt uitgevoerd door pedagogisch medewerkers op kindercentra met kinderen van 0-4 jaar.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Uk & Puk wordt uitgevoerd door pedagogisch medewerkers met minimaal mbo-3 niveau. Zij hebben een trainingstraject voor Uk & Puk gevolgd en begeleiding op de werkvloer ontvangen.

Het VE-trainingstraject beslaat 1,5 tot 2 jaar en bestaat uit 13 bijeenkomsten van 7 uur met de volgende onderwerpen:

1. Introductie en kennismaking met Uk & Puk
2. Planning en organisatie
3. Interactievaardigheden
4. Sociaal-emotionele ontwikkeling
5. Spel, speelleeromgeving en themahoeken
6. Spraak-taalontwikkeling
7. Motorische en zintuiglijke ontwikkeling
8. Kunstzinnige oriëntatie
9. Rekenprikkel
10. Resultaatgericht werken
11. Werken met boeken
12. Ouderbetrokkenheid

13. Presentaties en certificering.

De doorgaande lijn naar het basisonderwijs komt bij alle onderdelen naar voren.

Tussen de bijeenkomsten vinden er minimaal zes groepsconsultaties per pedagogisch medewerker plaats, waarbij het gaat om de individuele ontwikkeling van de pedagogisch medewerker. De pedagogisch medewerker wordt door de trainer ondersteund om de vertaling van de theorie naar de praktijk te maken. Met behulp van videobeelden die worden nabesproken, krijgt de pedagogisch medewerker feedback op de uitvoering van Uk & Puk activiteiten en de bijbehorende interactievaardigheden om zo hun vaardigheden en competenties te vergroten.

Tijdens de training wordt een quickscan gebruikt als nulmeting, als tussenevaluatie en als eindevaluatie. De trainer, de pedagogisch medewerkers en organisatie krijgen door het gebruik van de quickscan wederzijds een beeld van de inmiddels verworven inzichten, vaardigheden en competenties.

Na de derde quickscan wordt bekeken hoe de organisatie verder gaat met borging en kwaliteitsbewaking.

Competenties

Pedagogisch medewerkers beschikken minimaal over een mbo-3 diploma in een op het werk toegesneden richting en zijn na het volgen van de trainingen in staat om:

- de werkwijze Uk & Puk met behulp van kansen creëren en kansen grijpen met kinderen in de groep uit te voeren;
- een planning te ontwerpen waarin de thema's en activiteiten van Uk & Puk uitgevoerd worden;
- de interactievaardigheden in te zetten in de omgang met de kinderen;
- een uitdagende speelleeromgeving in te richten volgens de uitgangspunten van Uk & Puk;
- doelgericht spel in de kleine groep/ grote groep/individueel effectief uit te voeren waarbij de pedagogisch medewerker een situatie creëert met eigen inbreng van de kinderen en onderlinge interactie;
- gericht te observeren en te registreren, aan de hand waarvan de kleine groepen worden samengesteld;
- spelenderwijs resultaatgericht werken aan de ontwikkeling van de kinderen;
- ouders te betrekken bij de ontwikkeling van het kind;
- een doorgaande ontwikkelingslijn mogelijk te maken;
- te reflecteren op hun eigen handelen door coaching door de trainer.

Behalve training voor pedagogisch medewerkers is er ook een training om Uk & Puk trainer te worden, bestaande uit een uitgebreid trainingstraject van elf bijeenkomsten, waarbij zowel de inhoud en methodiek van het programma Uk & Puk aandacht krijgen als ook algemene trainersvaardigheden en coachingsvaardigheden. Deelnemers hieraan bestaan uit medewerkers van begeleidingsdiensten en grotendeels uit medewerkers van kinderopvangorganisaties, zoals een interne trainer of pedagogisch coach. Voorwaarde is dat zij minimaal hbo geschoold zijn in een relevante richting. De trainers implementeren Uk & Puk binnen de (eigen) organisatie. Daarnaast dragen zij zorg voor verdere borging en kwaliteitsbewaking.

Kwaliteitsbewaking

De pedagogisch medewerker worden getraind door gecertificeerde trainers. Deze trainers hebben deelgenomen aan de train-de-trainer en zijn gecertificeerd door de CED-Groep. Zij voeren de training uit volgens een vastgelegd trainingstraject en zijn verantwoordelijk voor kwaliteit van de implementatie.

Om in aanmerking te komen voor het Uk & Puk VE-certificaat van de CED-groep moeten pedagogisch medewerkers aan de volgende eisen voldoen:

- Aanwezig zijn bij alle bijeenkomsten. Er is een aanwezigheidsverplichting van 100%. Indien een bijeenkomst om gegronde redenen wordt gemist, wordt deze ingehaald. Indien dit niet mogelijk is, is er een vervangende opdracht. Deze beslaat een even grote studiebelasting als het deelnemen aan de bijeenkomst. Ook worden alle opdrachten van de gemiste bijeenkomst gemaakt en uitgevoerd.
- Alle praktijkopdrachten, reflectieverslagen, certificeringslijsten zijn uitgevoerd en als voldoende beoordeeld door de trainer.
- De ontwikkeling is bijgehouden in een portfolio/werkmap: ervaringen zijn vastgelegd in de vorm van alle praktijkopdrachten, minimaal zes reflectieverslagen van groepsbezoeken, de herhaald ingevulde certificeringslijst en drie keer het persoonlijk ontwikkelplan.
- De lijst met certificeringcriteria en het persoonlijk ontwikkelingsplan zijn minimaal drie keer ingevuld.
- De pedagogisch medewerker heeft minimaal zes groepsbezoeken gehad door de trainer. Hiervan heeft de pedagogisch medewerker reflectieverslagen gemaakt, waarin de observaties en vorderingen zijn beschreven. De pedagogisch medewerker (her)formuleert haar eigen leerdoelen ten aanzien van een goede uitvoering van het programma.
- Het portfolio/werkmap is onderling besproken met de pedagogisch medewerker en trainer.

Een VE-certificaat van Uk & Puk kan uitsluitend bij de CED-groep door een gecertificeerd trainer aangevraagd worden.

Tijdens het trainingstraject wordt een plan van aanpak voor borging en kwaliteitsbewaking opgesteld met het management of door een gecertificeerd interne trainer, pedagoog met staffunctie. Het borgingsinstrument is leidend voor jaarlijkse evaluatie en bijstelling. Ook kunnen door een interne Uk & Puk trainer nieuwe (instromende) pedagogisch medewerkers getraind worden. Eens in de drie jaar dienen de Uk&Puk trainers zich te hercertificeren.

Kindercentra kunnen, indien gewenst een locatiecertificering Uk & Puk aanvragen. Deze certificering is mogelijk wanneer op de locatie minimaal 90% van de pedagogisch medewerkers is gecertificeerd voor Uk & Puk en de anderen in opleiding zijn. Daarnaast moet er ook een goed gekeurd plan van aanpak van borging en kwaliteitsbewaking zijn en moet dit plan goed uitgevoerd zijn. De locatiecertificering is 3 jaar geldig.

Randvoorwaarden

Voor het VE-programma Uk & Puk is een aantal randvoorwaarden opgesteld om de kwaliteit van de uitvoering van Uk & Puk te waarborgen.

- Uk & Puk wordt uitgevoerd door gecertificeerde pedagogisch medewerkers: zij hebben de Uk & Puk VE-training gevolgd en voldoen aan de certificeringscriteria. Of pedagogisch medewerkers volgen nog de training en voeren de praktijkopdrachten uit.
- Pedagogisch medewerkers onderschrijven de uitgangspunten en werkwijze van Uk & Puk, dat blijkt tijdens de training, coaching en hercertificering van de pedagogisch medewerker.
- Er is een rijke speelleeromgeving met hoeken waarin alle ontwikkelingsgebieden aan bod komen o.a. de themahoek waarin gedifferentieerd spel en stimulering van de brede ontwikkeling mogelijk is. Mogelijke hoeken zijn de huishoek, de bouwhoek, de water-/zandtafel, de leeshoek, de creatieve hoek, de ontdekhoek en de buitenruimte.
- Pedagogisch medewerkers maken gebruik van begeleiding op locatie door een Uk & Puk trainer. Observaties op de groep en feedbackgesprekken zijn een verplicht onderdeel van de training.

- Er is duidelijk beleid op de implementatie- en kwaliteitsborging van Uk & Puk dat gedragen wordt door het team. De kwaliteit wordt structureel bewaakt door de pedagogisch coach en ook het jaarlijks toezicht van de GGD bewaakt deze.
- De trainer is een door de CED-Groep gecertificeerde trainer met minimaal een relevante afgeronde HBO-opleiding. Indien de trainer een MBO-3 of MBO-4 diploma heeft, kan de werkgever aantonen dat deze persoon het trainingsniveau aan kan.
- De kwaliteit van de trainers wordt geborgd door hercertificeringsbijeenkomsten per 3 jaar.
- Continuïteit van het personeel: een inspanningsverplichting voor kindercentra om zorg te dragen voor zoveel mogelijk continuïteit in gekwalificeerd personeel. Alle pedagogisch medewerkers op een VE-groep moeten gecertificeerd zijn of in een opleidingstraject van maximaal 2 jaar zitten.
- Groepsgrootte en vier-ogenprincipe: De groep bestaat uit maximaal 16 peuters op twee pedagogisch medewerkers. Voor de beste uitkomsten bestaat de groep uit maximaal 16 peuters op twee pedagogisch medewerkers. Het programma kan ook worden uitgevoerd met 1 pedagogisch medewerker en 8 peuters.
- De kinderen volgen minimaal 10 uur per week verspreid over minimaal 3 dagdelen Uk & Puk van 2,5 jaar tot 4 jaar. Vanaf augustus 2020 (en in sommige gemeenten al eerder) volgen de kinderen minimaal 960 uur dit programma-aanbod in de leeftijd van 2,5 tot 4 jaar. Op deze manier kunnen ze in anderhalf jaar tijd het volledig traject doorlopen. Gegevens uit het Nederlandse pre-COOL onderzoek laten ook zien dat er positieve effecten zijn op de sociaal-emotionele ontwikkeling van twee naar drie jaar wanneer kinderen drie of meer dagen naar kinderopvang van hoge kwaliteit gingen (Broekhuizen e.a., 2018)
- Er is een ouderbeleidsplan dat op planmatige wijze wordt opgesteld en/of aangescherpt met concrete activiteiten en dit plan wordt daadwerkelijk uitgevoerd.

Daarnaast gaat het programma Uk & Puk er vanuit dat de kinderopvanglocatie voldoet aan de richtlijnen van de Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang (wet IKK) en de wet- en regelgeving van OCW over Voorschoolse Educatie.

Implementatie

Vooraf ligt er per trainingstraject een implementatieplan volgens de richtlijnen van de CED-Groep (zoals besproken in de train-de-trainers Uk & Puk en beschreven in de trainersmap). Na implementatie is er een plan voor borging en kwaliteitsbewaking. De Quickscan en de lijst met certificeringscriteria Uk & Puk worden hierbij gebruikt.

Tijdens het traject gebruikt de trainer de Quickscan, als nulmeting, tussenevaluatie en als eindevaluatie. De trainer krijgt zo een beeld van de inmiddels verworven inzichten, vaardigheden en competenties op groepsniveau.

Voor de pedagogisch medewerkers wordt de lijst met certificeringscriteria gebruikt als meetmoment voor de verschillende vaardigheden en competenties. Met de certificeringslijst kunnen de essentiële onderdelen van Uk & Puk gescoord worden op mate van implementatie (O- V- G). Het kan gebruikt worden als ijkpunt voor de invoering van de verschillende onderdelen van Uk & Puk. Het dient dan als zelfevaluatie voor de pedagogisch medewerker.

De trainer gebruikt de certificeringslijst tijdens de groepsbezoeken. Tijdens de bezoeken bespreken de trainer en pedagogisch medewerker met behulp van videobeelden de ontwikkeling in vaardigheden en competenties van de pedagogisch medewerker.

De trainer gebruikt de lijst tot slot om te bepalen of een pedagogisch medewerker gecertificeerd (dan wel gehercertificeerd) kan blijven.

Kosten

De totale kosten voor een volledig traject Uk & Puk bedragen (richtprijs) €3450,-- per pedagogisch medewerker inclusief certificering (prijsspeil 2019). In dit bedrag zijn de

training- en certificeringkosten opgenomen. Bij de berekening is uitgegaan van twaalf deelnemers. Het trainingstraject voor pedagogisch medewerkers beslaat 1,5 á 2 jaar.

De kosten zijn als volgt opgebouwd:

- 13 trainingsbijeenkomsten van 7 uur: richtprijs € 1.890,- per training
- 6 groepsconsultaties per deelnemer richtprijs € 1.215,- per deelnemer
- 3 quickscans per groep richtprijs € 607,50 per groep

Afhankelijk van het trainingstraject wordt een offerte op maat gemaakt.

De ureninvestering van de pedagogisch medewerker is 192 uur.

Bijeenkomsten: 91 uur

Zelfstudie: 91 uur

Groepsconsultatie en quickscan: minimaal 10 uur per deelnemer

Materiaalkosten:

- Totale pakket k & Puk via Zwijsen: richtprijs € 505,-per groep.
- Uk & Puk thuis: € 64,15

Train-de-trainer

Het train-de-trainertraject Uk & Puk beslaat 11 trainingsbijeenkomsten van 6 uur gedurende gemiddeld 6 maanden. De totale kosten voor dit trainingstraject bedragen €5190,- (inclusief btw), inclusief materiaal (trainersmap, deelnemersmap, Puk in Peuterstappen, Trapsgewijs, Breinsleutels, Samen vooruit, beeldmateriaal, train-de-trainersmap etc.).

De ureninvestering voor de trainer is totaal 132 uur bestaande uit 66 uur training en 66 uur zelfstudie. Het maken van een implementatieplan en kwaliteits- en borgingsplan vallen buiten deze uren.

Kosten certificering:

- Uk & Puk certificaat per deelnemer: €25,-
- Locatiecertificering €125,-

3. Onderbouwing

Probleem

Uk & Puk als VE-programma richt zich op het voorkomen en verminderen van onderwijsachterstanden bij jonge kinderen in achterstandssituaties.

Spreiding

Uit de cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 2019) blijkt dat er in 2018/2019 ongeveer 113.000 achterstandsl leerlingen in het basisonderwijs waren in Nederland. Dit komt neer op ongeveer 8%. Ruim de helft van deze groep is van allochtone afkomst met een percentage van 86% voor de groep met een niet-westerse afkomst. Bijna een kwart van alle achterstandsl leerlingen woont in de vier grote steden (Nederlands Jeugdinstituut, 2018).

Uit onderzoek (Driessen & Merry, 2013) blijkt dat achterstandsl leerlingen (in termen van sociale en culturele achtergrond) bij de start van de basisschool een grote achterstand hebben op het gebied van taal en een iets kleinere achterstand op het gebied van rekenen en wiskunde. Deze achterstand blijkt in groep 8 nog steeds aanwezig te zijn.

Gevolgen

Wanneer kinderen eenmaal een onderwijsachterstand hebben, is het moeilijk deze in te lopen (van Kampen, Kloprogge, Rutten & Schonewille, 2005). Ook blijkt dat kinderen uit kansarme milieus lagere adviezen voor het voortgezet onderwijs krijgen en ook dat ze lagere schooltypen volgen in het voortgezet onderwijs (Roeleveld, Driessen, Ledoux, Cuppen & Meijer, 2011).

Onderwijsachterstanden kunnen ingrijpende gevolgen hebben voor de betrokken kinderen en de maatschappij. Bijvoorbeeld slechtere loopbaanperspectieven, moeilijker meekomen in de maatschappij, grotere kans op armoede en dat de volgende generatie ook met een onderwijsachterstand aan school begint (Leseman & van der Leij, 2004). Deze problemen zetten zich vaak voort in volgende generaties (Boerdam & Wobma, 2012).

Oorzaken

Onderwijsachterstanden ontstaan door een samenspel van risicofactoren. Deze kunnen worden onderverdeeld in kindfactoren, gezinsfactoren en omgevingsfactoren.

Kindfactoren die een rol spelen bij het ontstaan van achterstanden zijn intelligentie, vroeggeboorte, lichamelijke of verstandelijke handicaps, langdurige ziekte, moeilijk temperament en autistiform gedrag (van Rooijen & Zoon, 2012).

Belangrijke risicofactoren voor onderwijsachterstanden op gezinsniveau zijn het sociaal milieu waarin het kind opgroeit, de rol van ouders (Mesman, 2011) en het opleidingsniveau van ouders.

Het opleidingsniveau van ouders is op dit moment de beste voorspeller voor het latere schoolsucces van kinderen in Nederland (Inspectie van het Onderwijs, 2016). Kinderen waarvan beide ouders maximaal basisonderwijs hebben gevolgd presteren vergeleken met het landelijk gemiddelde over het algemeen het slechtst (Van Rooijen & Zoon, 2012). Hoger opgeleide autochtone en allochtone ouders blijken een meer stimulerende (taal)omgeving voor hun kinderen te creëren dan laagopgeleide ouders, waardoor kinderen beter op de basisschool voorbereid worden (Dronkers, 2007).

Omgevingsfactoren als wonen in buurten met sociale onveiligheid, waarin buurtscholen zijn gevestigd met een eenzijdige populatie (Doolaard & Leseman, 2008 zoals geciteerd in Driessen, 2013) hebben een negatieve invloed. Deze segregatie op schoolniveau heeft een negatief effect op de prestaties van individuele leerlingen (Meijnen, 2003).

Deze factoren zijn als zodanig niet beslissend, maar het gaat om de combinatie met andere risicofactoren. Door cumulatie van verschillende risicofactoren wordt de kans op latere problemen aanzienlijk verhoogd (Doolaard & Leseman, 2008).

Naast bovengenoemde risicofactoren zijn er ook factoren die beschermend kunnen werken voor leerprocessen en het tegengaan van onderwijsachterstanden. Kwalitatief goede voor- en vroegschoolse educatie is een beschermende factor voor het ontstaan of toenemen van achterstanden in de ontwikkeling. Uit onderzoek blijkt dat de kwaliteit van het voorschoolse aanbod van invloed is op de schoolse vaardigheden, zoals taal, ontluikende geletterdheid en gecijferdheid van kinderen (Melhuish e.a., 2015; Von Suchodoletz & Yoshikawa, 2017). Vooral voor doelgroepkinderen zijn er duidelijke effecten. Ook het pre-COOL cohortonderzoek laat zien dat vrijwel alle kinderen die aan een voorschoolse voorziening deelnemen, vooruit gaan in hun ontwikkeling.

Doelgroepkinderen gaan echter significant meer vooruit (Leseman & Veen, 2016). Kinderen met een niet-westerse achtergrond en die thuis naast het Nederlands, of in plaats van Nederlands een anderetaal spreken groeien sneller in hun woordenschat door VVE dan andere kinderen (Veen & Leseman, 2016).

De educatieve kloof ontstaat al vroeg nog voor kinderen naar de basisschool gaan en die kloof is bepalend voor de verdere ontwikkeling (Slot & Leseman, 2019). Ingrijpen op jonge leeftijd voor driejarige leeftijd is cruciaal, benadrukt Leseman (2007). Eenmaal opgelopen onderwijsachterstanden worden namelijk maar moeilijk hersteld (van Kampen e.a., 2005). Internationaal onderzoek laat zien dat een vroege start van kinderen op een voorschoolse voorziening, bijdraagt aan de kansengelijkheid, met name voor kinderen uit migrantengezinnen waar een andere taal dan de nationale taal wordt gesproken (Borgna & Contini, 2014).

Binnen- en buitenlands onderzoek laat zien dat het betrekken van ouders bij de ontwikkeling van hun kinderen bijdraagt aan de ontwikkeling (Menheere & Hooge, 2010). Ouderbetrokkenheid thuis blijkt een grote voorspeller van leerresultaten van kinderen (Hoogeveen & Schilder, 2019).

Aan te pakken factoren

Met een voorschools programma kunnen niet alle risicofactoren aangepakt worden, zoals een lage opleiding, armoede of psychische problematiek bij ouders. Daarom richt Uk & Puk zich op de beschermende factor, namelijk het bieden van kwalitatief hoogwaardige voorschoolse educatie met als hoofddoel het voorkomen dat kinderen met een achterstand starten aan de basisschool en een onderwijsachterstand oplopen. Om dit te realiseren wordt met Uk & Puk de brede ontwikkeling van kinderen gestimuleerd.

Met Uk & Puk wordt de kinderen in kindercentra optimale ontwikkelingsstimulering geboden, zodat zoveel mogelijk ontwikkelingsdoelen worden behaald en met specifieke doelen op vier ontwikkelingsgebieden: spraak-taalontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, motorische-zintuiglijke ontwikkeling, rekenprikkel voor de ontluikende rekenontwikkeling (subdoel).

De pedagogisch medewerker richt zich met inzet van kwalitatief hoogwaardige interactievaardigheden en middels de systematiek van resultaatgericht werken op het stimuleren van deze brede ontwikkeling van kinderen met activiteiten die aansluiten bij het ontwikkelingsniveau en –behoeften en de zone van naaste ontwikkeling (subdoel pedagogisch medewerkers). Deze manier van werken heeft zij zich eigen gemaakt door middel van training, coaching en borging.

Ook richt Uk & Puk zich via de pedagogisch medewerker op ouderbetrokkenheid (een onderdeel van het subdoel pedagogisch medewerkers). Pedagogisch medewerkers betrekken ouders bij de ontwikkeling van hun kind en het thema met acties op verschillende niveaus en verschillende vormen van partnerschap met een grote focus op didactisch partnerschap op kindniveau. Hiermee wordt beoogd dat ouders zicht krijgen op hoe zij kinderen kunnen stimuleren in hun vroege ontwikkeling en kunnen inspelen op de ontwikkelingsmogelijkheden en – behoeften van hun kind(eren), waardoor het aantal leerervaringen toeneemt en de kans op het behalen van de ontwikkelingsdoelen vergroot wordt.

Verantwoording

Het doel van Uk & Puk is het vergroten van de ontwikkelings- en onderwijskansen van kinderen in achterstandssituaties om zo onderwijsachterstanden te voorkomen of te verminderen. De brede ontwikkeling van kinderen wordt zowel door een kindvolgende als ontwikkelingsgerichte aanpak gestimuleerd.

Centrumgerichte aanpak

Uk & Puk hanteert een centrumgerichte aanpak, waarin de brede ontwikkeling van kinderen gestimuleerd wordt om een mogelijke ontwikkelingsachterstand te voorkomen of te beperken. Gebleken is dat een centrumgerichte aanpak op de korte termijn substantiële effecten heeft op de ontwikkeling van peuters (Leseman & Veen, 2016). Centrumgerichte VVE-programma's voor kinderen in achterstandssituaties kunnen leiden tot verbetering van het onderwijsniveau en de latere arbeidsmarktpositie van de deelnemers (Leseman & Veen, 2016). Voor kinderen uit gezinnen met een lage SES of migratieachtergrond zijn de effecten over het algemeen positief en vaak substantieel (Havnes & Mogstad, 2014; van Huizen & Plantenga, 2018).

Een VVE-programma blijkt effectiever wanneer deze voldoet aan de volgende voorwaarden (Egert, 2015; Leseman e.a., 2017; Menheere, 2010; Melhuish, 2015; Meij, Mutsaers & Pennings, 2009; Mutsaers e.a., 2013; Slot & Leseman, 2019, Slot, 2018):

- intensiteit van minimaal drie dagdelen verspreid over de week;
- adequate pedagogisch-didactische benadering;
- gerichtheid op meerdere ontwikkelingsgebieden;
- kleine groepen met een dubbele bezetting;
- ouderbetrokkenheid en activiteiten thuis;
- continue professionalisering.

Uk & Puk is een preventieve aanpak gericht op het voorkomen van onderwijsachterstanden bij kinderen in kindercentra die minimaal drie dagdelen aanwezig zijn van 2,5 jaar tot 4 jaar (vanaf augustus 2020 in totaal 960 uur). Door het bieden van een rijke speelleeromgeving, thematische activiteiten in overwegend kleine groepen, een kwalitatief sterk pedagogisch- didactische benadering van pedagogisch medewerkers en het betrekken van ouders, wordt de brede ontwikkeling van kinderen en een doorgaande lijn naar de basisschool gestimuleerd.

De belangrijkste onderdelen van Uk & Puk worden in relatie tot deze voorwaarden verder toegelicht.

Intensiteit van minimaal drie dagdelen per week

Kinderen krijgen gedurende de gehele periode dat ze op het kindercentrum zijn aanbod middels het programma Uk & Puk. De kinderen ontvangen dit aanbod voor minimaal 1,5 jaar en verspreid over minstens drie dagdelen per week (en vanaf augustus 2020 in totaal 960 uur omvattend).

Deze intensiteit is nodig omdat uitwijst dat de grootste effecten van een VVE-interventie zichtbaar zijn bij kinderen die meer dan drie dagdelen kinderopvang genieten (Broekhuizen, van Aken, Dubas & Leseman, 2014, Slot & Leseman, 2019). Daarnaast zijn er positieve effecten gevonden op de sociaal-emotionele ontwikkeling wanneer kinderen drie of meer dagdelen naar kinderopvang van hoge kwaliteit gingen (Broekhuizen e.a., 2018).

Pedagogisch-didactische benadering

Uk & Puk is onder andere gebaseerd op de sociale leertheorie van Vygotsky (1962,1978). Vygotsky stelt dat kinderen zich vooral ontwikkelen in sociale interactie, waarbij de omgeving (pedagogisch medewerkers, ouders) de middelen aanreikt en het kind stimuleert in de ontwikkeling. De sociale omgeving functioneert als een zone van naaste ontwikkeling voor een kind om de volgende stap te zetten. Zij bieden de kinderen een rijke speelleeromgeving waarin ze nieuwe ervaringen opdoen en nieuwe vaardigheden

leren in activiteiten (kansen creëren) en door leermomenten te grijpen in dagelijkse routines (kansen grijpen).

Dit komt bij Uk & Puk naar voren doordat de kinderen zich in spel en de ontwikkelingsstimulerende activiteiten nieuwe vaardigheden eigen maken in interactie met hun omgeving. Door middel van spel verkennen jonge kinderen de wereld om hen heen. Door interactie tijdens het spel te benutten wordt kennis van de kinderen verder verdiept (Leseman & Veen, 2016). De eigen inbreng van het kind is bij Uk & Puk activiteiten essentieel. Leren komt tot stand wanneer kinderen actief betrokken zijn, uitgedaagd en ondersteund worden om te leren. Dit gebeurt onder andere door het bieden van een rijke speelleeromgeving, waarin kinderen worden uitgedaagd door materialen en de verschillende hoeken om met deze (concrete) materialen te experimenteren en te spelen, door speelse activiteiten te creëren met de pop Puk die verbale en non-verbale reacties uitlokt, door hun eigen spel en de activiteiten kindvolgend en ontwikkelingsgericht te begeleiden en door prikkelende vragen (in kleine groepen) te stellen die hun inbreng en denken activeert. Het bevorderen van zelfregulatie en het verrijken van spel in de voorschoolse periode heeft een positieve invloed op de ontwikkeling van aandacht en de spelwerkhouding van kinderen (Veen, Van der Veen, Van Schaik, & Leseman, 2017).

De pedagogisch medewerker speelt mee in elke activiteit volgens de 3 V's van De Haan (verkennen, verbinden en verrijken). In de Uk & Puk training komt deze rol van de pedagogisch medewerker aan de orde en wordt deze geoefend. De Haan, Pals en Schut (2008) onderschrijven het belang van de interactieve rol van de pedagogisch medewerker en het aansluiten bij de 'zone van de naaste ontwikkeling' van het kind. Tevens blijkt dat begeleide spelactiviteiten op de voorschool samen hangen met betere kinduitkomsten op woordenschat, rekenvaardigheden en de spelwerkhouding (Leseman e.a., 2017).

Uk & Puk sluit aan bij de theorie van 'kansen grijpen' en 'kansen creëren' uit het pedagogisch kader 0-4 jaar (Singer & Kleerekoper, 2009). Juist deze situaties waarbij het kind al actief betrokken is, zijn geschikt om het kind informele leerervaringen op te laten doen. Naast de gecreëerde kansen die pedagogisch medewerkers inzetten met de thematische activiteiten, grijpen ze daarom ook zoveel mogelijk kansen om de ontwikkeling te stimuleren en het spel van het kind doelgericht te begeleiden.

Uk & Puk bestaat uit ingrediënten om de proceskwaliteit te verhogen. Er worden aanwijzingen gegeven voor het inrichten van de ruimte, gebruik van materiaal, het aanbieden van activiteiten en het opstellen van een programma. Bij elk thema worden hoeken en een themahoek ingericht waar kinderen kunnen spelen en zo de vaardigheden en ervaringen kunnen uitbreiden.

De kern van de proceskwaliteit zijn de interactievaardigheden van de pedagogisch medewerker. Zij zijn in het bijzonder bepalend voor het welslagen van een stimuleringsprogramma (Tavecchio, 2008). Pedagogisch medewerkers moeten over deze vaardigheden beschikken willen zij de basisdoelen optimaal kunnen realiseren (Gevers Deynoot-Schaub e.a., 2009). De activiteitenbeschrijving is zo opgesteld dat pedagogisch medewerkers steeds gestimuleerd worden tot sensitief responsief gedrag, ontwikkelingsstimulering en talige ondersteuning. Tevens komt dit terug in de training voor pedagogisch medewerkers.

Integraal programma gericht op vier ontwikkelingsgebieden

Uk & Puk is een integraal programma gericht op meerdere ontwikkelingsgebieden. Nationaal en internationaal onderzoek heeft aangetoond dat integrale programma's effectiever zijn dan programma's die zich richten op één specifiek domein (Nap-Kolhoff e.a., 2008). Alle activiteiten binnen Uk & Puk zijn gericht op deze brede ontwikkeling en met specifieke focus op de taal-, de sociaal-emotionele-, de motorische-zintuigelijke en de ontluikende rekenontwikkeling van kinderen.

De ontwikkelingsdoelen op deze vier ontwikkelingsgebieden zijn gebaseerd op de CED-leerlijnen en de SLO-doelen. Deze doelen en lijnen lopen door tot en met groep 2 en zorgen voor de doorgaande lijn naar de basisschool.

In Uk & Puk worden vooral betekenisvolle, speelse activiteiten aangeboden, die de brede ontwikkeling van kinderen stimuleert met specifieke doelen op vier ontwikkelingsgebieden. Daarnaast worden kansen gegrepen en het spel verrijkt in het begeleid spel.

Deze vorm van spel, zoals fantasiespel en het stimuleren en verrijken hiervan draagt in grote mate bij aan het behalen van de ontwikkelingsdoelen. In spel komen namelijk alle ontwikkelingsgebieden aan de orde (Boland, 2015). Bovendien is het inbedden van educatieve inhoud, rijke taal en cognitieve stimulering in gevarieerde spelvormen gedurende de hele dag effectiever dan in de vorm van "lesjes" (Leseman & Veen, 2016).

Woordenschat en taalstimulering

Uk & Puk biedt activiteiten die de verschillende aspecten (taalinhoud/ woordenschat, taalvorm en communicatie) van de spraak-taalontwikkeling stimuleert. De woordenschat wordt expliciet uitgebreid met minimaal 10 woorden per activiteit. Voor de selectie van woorden is de woordenlijst 'duizend-en-een-woorden' van Bacchini e.a. (2005) als uitgangspunt genomen. De woorden worden, indien de kinderen het niet zelf ontdekken uit de context, aangeboden volgens de stappen van woordenschatstimulering (van den Nulft & Verhallen, 2002).

Ook is er in Uk & Puk aandacht voor ontlukkende geletterdheid. Hieronder vallen aspecten als boekoriëntatie en verhaalbegrip. Bij boekoriëntatie gaat het over de omgang met boeken, wat je eraan kunt zien en hoe je ze leest. Door voor te lezen en te vertellen raken kinderen vertrouwd met verhalen, boeken en de taal die wordt gebruikt.

Tevens passen de pedagogisch medewerkers de denkstimulerende gespreksmethodiek van Marion Blank toe (van de Kreeke-Alfrink & Schreinder, 2014) om de taal-denkgesprekken bij kinderen op gang te brengen. In de activiteit worden prikkelende (denk)vragen gesteld en een uitdagende leeromgeving gecreëerd, waardoor het kind wordt gestimuleerd om zelfstandig te denken en te handelen in verschillende situaties. Kinderen worden op deze manier uitgedaagd tot het voeren van taal-denkgesprekken (van der Zalm e.a., 2013), wat bijdraagt aan de taal- en denkontwikkeling.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Binnen Uk & Puk wordt aandacht besteed aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. Ten eerste door de pedagogisch medewerker die een veilige relatie met het kind opbouwt. Een gevoel van veiligheid is noodzakelijk voor een kind om de wereld om hen heen te kunnen ontdekken en exploreren (Bowlby, 1969). Op basis van deze veilige relatie is verdere groei van het kind mogelijk. Dit betekent dat de pedagogisch medewerker een sensitieve-responsieve houding naar de kinderen heeft, oog heeft voor de individuele behoeftes van kinderen heeft en hiernaar kan handelen.

Ten tweede worden er ook groepsactiviteiten georganiseerd. In een grotere groep kunnen interacties tussen kinderen onderling plaatsvinden, wat een bijdrage kan leveren aan de sociaal-emotionele ontwikkeling (Slot e.a., 2018). Door samen spelen en bewegen ontwikkelen kinderen sociale vaardigheden, zoals naar elkaar luisteren en delen.

Ten derde zijn het bij Uk & Puk speelse en onderzoekende activiteiten. Dit soort activiteiten sluiten aan bij de manier van leren van jonge kinderen (Boland, 2015). Kinderen zijn uit zichzelf gemotiveerd om te spelen. Naast dat Vygotsky (1977) heeft geconstateerd dat voor peuters en kleuters spelen de meest betekenisvolle activiteit met het hoogste ontwikkelingspotentieel is, wordt nu ook internationaal erkend dat spelen van groot belang is voor de ontwikkeling van kinderen (Van der Aalsvoort, 2009, 2011; Shipley, 2013, Boland, 2015). In Uk & Puk staat interactie en de eigen inbreng van kinderen tijdens spel centraal. In deze activiteiten leren kinderen hun eigen gevoelens en voorkeuren kennen en die van een ander.

Motorisch-zintuigelijke ontwikkeling

In de activiteiten van Uk & Puk wordt de nadruk gelegd op het bieden van voldoende bewegingsvrijheid aan kinderen, waardoor ze volop de gelegenheid krijgen motorische en zintuiglijke ervaringen op te doen. Kinderen ontwikkelen hun motoriek tijdens dagelijkse activiteiten en spel onder invloed van en in samenspel met zintuiglijke ervaringen. Dit gebeurt in interactie met de pedagogisch medewerker, waarin zij de kinderen uitdaagt (met behulp van materialen) en verder brengt in hun ontwikkeling. Door te bewegen, te exploreren en te ervaren ontdekt het kind de wereld om zich heen, leert het de eigenschappen van verschillende materialen kennen, verkent het de ruimte en ontwikkelt het lichaamsbesef.

Het stimuleren van deze ontwikkeling is van belang. Onderzoek wijst namelijk uit dat de motorische ontwikkeling een belangrijke rol speelt in de ontwikkeling van cognitie (Piek, Dawson, Smith & Gasson, 2008 zoals aangehaald door Oudegenoeg-Paz, 2014). De exploratie die kinderen door de ontwikkeling van hun motoriek ondergaan ondersteunt ook hun taalontwikkeling (Oudegenoeg-Paz, 2014) en het ruimtelijk denkvermogen (Clearfield, 2004, zoals aangehaald door Oudegenoeg-Paz, 2014). Bovendien draagt beweging en het uitvoeren van motorische activiteiten ook bij aan de ontwikkeling van de executieve functies (Westendorp, 2018).

Rekenprikkels

Er is bij Uk & Puk aandacht voor drie rekendomeinen: meten, ruimtelijke oriëntatie en ontluikende gecijferdheid. De kinderen doen spelenderwijs ervaringen op die de basis vormen voor de latere rekenontwikkeling. Vandaar dat er gesproken wordt over 'rekenprikkels'. De rekenprikkels die aangeboden worden zijn nauw verbonden met de taal- en motorisch-zintuiglijke ontwikkeling. Denk bijvoorbeeld aan de ruimtelijke begrippen, in, op onder of het motorisch ervaren of het hoog of laag is. De rekenprikkels worden in de activiteiten door middel van betekenisvol (fantasie)spel en de interactie met de pedagogisch medewerkers gestimuleerd. Uit Pre-coolonderzoek blijkt dat dit fantasiespel en deze verrijking van het spel van kinderen door begeleiding positief samenhangt met de rekenontwikkeling (Leseman & Veen, 2016).

Resultaatgericht werken aan de brede ontwikkeling

Doelgerichte activiteiten en spelenderwijs leren, sluiten aan bij het doel om de brede ontwikkeling van kinderen te stimuleren (Gevers Deynoot-Schaub e.a., 2009; Boland, 2015, Piaget & Inhelder, 1969). In de activiteiten van Uk & Puk staat deze ontwikkeling en manier van leren centraal. Uit onderzoek blijkt dat de monitoring van de brede ontwikkeling van kinderen door middel van de inzet van een observatiesysteem van belang is (Harskamp, 2004). Uit het pre-COOL cohortonderzoek blijkt dat systematische observatie en registratie het mogelijk maakt een passend activiteiten aanbod te doen, waarbij aansluiting op het actuele en potentiële ontwikkelingsniveau van kinderen wordt beoogd (Veen & Leseman 2015; Egert, 2015).

Bij Uk & Puk wordt het observatiesysteem Doen, praten, bewegen en rekenen (CED-groep, 2006, 2017) gebruikt. Resultaatgericht werken en differentiatie wordt bij Uk & Puk mogelijk gemaakt door verschillend aanbod in de activiteiten (baby, dreumes en peuter en de moeilijkere variant) en vormgegeven met resultaatgericht werken volgens 4D (Goudswaard & Vergunst-Duijnhouwer, 2013).

De ontwikkeling van het kind en datgene dat het kind aan ontwikkelings- en onderwijsbehoeften heeft ontvangen en nodig heeft op de basisschool, wordt door de pedagogisch medewerkers in een mondeling gesprek (na akkoord van de ouders) overgedragen aan de basisschool en bij voorkeur in aanwezigheid van de ouders, zodat er een doorgaande lijn mogelijk gemaakt wordt.

Samenstelling van de groep

De activiteiten van Uk & Puk vinden grotendeels plaats in de kleine groep (maximaal 3 kinderen), omdat daar de kans op een actieve deelname en betekenisvolle interactie het grootst is. Uit onderzoek van de Haan e.a. (2015) komt naar voren dat uitvoering van activiteiten in een kleine groep vele malen effectiever is voor de educatieve kwaliteit dan

in een grote groep, doordat daardoor ook het aanbod goed afgestemd kan worden op het individuele kind. Het gaat dan om het doelgericht aanbieden van activiteiten in kleine groepen samen met de benodigde interactievaardigheden om de pedagogische kwaliteit te waarborgen (Gevers Deynoot-Schaub e.a., 2009).

Daarnaast zijn er ook activiteiten voor de grote groep en individuele activiteiten. Een grote groep is gunstig voor het verhogen van de emotionele kwaliteit, omdat het meer mogelijkheden biedt voor interacties tussen kinderen onderling en zelfgestuurde activiteiten (Slot e.a., 2018).

Voor baby's vinden bijna alle activiteiten individueel plaats of in een groepjes van hoogstens 2-3 kinderen. In alle groepsvormen zijn de interesses, de belevingswereld en de eigen inbreng van kinderen essentieel. Dit sluit aan bij Dewey (1963) die in plaats van instructiegericht onderwijs pleitte voor samenwerkend leren in verschillende groepsvormen zoals de grote groep, kleine groep en individueel.

Het inbedden van educatieve kwaliteit, rijke taal en cognitieve stimulering is vooral effectiever wanneer dat in gevarieerde spelwerkvormen plaatsvindt, dan in de vorm van 'lesjes' (Leseman & Veen, 2016) Uk & Puk is opgebouwd uit deze gevarieerde spelwerkvormen.

Uk & Puk wordt in kindercentra op groepen uitgevoerd met verschillende groepssamenstellingen: groepen met alleen doelgroepkinderen, en gemengde groepen met doelgroepkinderen en geen doelgroepkinderen bij elkaar. Uit de factsheet 'wat draagt bij aan kwaliteit en effectiviteit van VVE' (Vander Heyden, Schilder, Jepma, 2019) komt naar voren dat achterstandskinderen meer van VVE-profiëren in heterogeen/gemengde groepen dan in homogene achterstandsgroepen. Dit komt mogelijk doordat doelgroepkinderen in de gemengde groepen meer kunnen leren van reguliere kinderen (De Haan, 2011, De Haan, 2013, Melhuish 2015). In ander onderzoek wordt echter aangetoond dat op groepen met relatief veel doelgroepkinderen de structurele en proceskwaliteit gemiddeld genomen hoger is. (Leseman, 2017). Waarschijnlijk omdat er in deze groepen meer geïnvesteerd is (Leseman, 2017; Leseman & Veen 2015).

Ouderbetrokkenheid

Uk & Puk richt zich op het tot stand brengen en stimuleren van ouderbetrokkenheid. Hiervoor is gekozen omdat uit verschillende onderzoeken blijkt dat de opname van een oudercomponent een factor is die bijdraagt aan het rendement van VVE-programma's (Nap-Kolhoff e.a., 2008). Daarnaast verwachten ook Leseman en Blok (in van der Vegt, Studulski & Klopogge, 2007) dat centrumprogramma's die ook een ouder- of gezinscomponent hebben op de lange termijn de meeste kans op succes zullen hebben.

Uk & Puk werkt op planmatige wijze aan ouderbetrokkenheid. Pedagogisch medewerkers stimuleren ouderbetrokkenheid middels activiteiten op verschillende niveaus en manieren van partnerschap, afgestemd op de kenmerken van de ouderpopulatie. Hierbij richt Uk & Puk zich vooral ook op ouderbetrokkenheid thuis, het zogenoemde didactisch partnerschap, omdat dit een sterke voorspeller van leerresultaten van kinderen is (Hoogeveen & Schilder, 2019).

Pedagogisch medewerkers stimuleren dit didactisch partnerschap zoals geformuleerd in hun locatiespecifiek beleid door onder andere per thema ouders middels een ouderbrief te informeren over het thema en hen te stimuleren thuis met hun kind activiteiten te doen die aan het thema gerelateerd zijn. Daarnaast zetten ze afgestemd op de ouderpopulatie activiteiten in, zoals een mondelinge toelichting en/of ouderbijeenkomsten waarin aandacht is voor de wijze waarop ouders deze activiteiten kunnen doen.

Training, coaching en continue professionalisering

Een essentieel onderdeel van Uk & Puk is een uitgebreide training inclusief coaching op de werkvloer (de groepsconsultaties) om pedagogisch medewerkers de juiste kennis en vaardigheden te leren en zo het effect van Uk & Puk te garanderen. Het gebruik van het programma alleen is namelijk niet altijd voldoende (Fukkink, Gevers Deynoot-Schaub,

Helmerhorst, Bollen & Riksen-Walraven, 2013). Tevens is continue professionalisering en borging noodzakelijk voor de kwaliteitsbewaking van Uk & Puk.

Uk & Puk kiest voor een combinatie van training en coaching, omdat uit onderzoek blijkt dat een combinatie van training en coaching het meest effectief is om de transfer van de training naar de praktijk te bewerkstelligen (Joyce & Showers, 2002). Wanneer het vergroten van theoretische kennis wordt gekoppeld aan 'on the job' coaching lijkt de kans op succes het grootst (Henrichs, e.a. 2016).

Tijdens de coaching, die bij Uk & Puk groepsconsultaties worden genoemd, worden de pedagogisch medewerkers gecoacht door middel van videobeelden. Zij krijgen zo inzicht krijgen in hun eigen vaardigheden en verbetermogelijkheden. Het coachen middels videobeelden waarbij analyse van de beelden plaats vindt, heeft positieve resultaten op zowel de pedagogische als educatieve interactievaardigheden van de pedagogisch medewerkers te hebben als ook op de proceskwaliteit van de kinderopvang (Fukkink & Tavecchio, 2016). Een verbetering van deze pedagogische proceskwaliteit heeft een positieve invloed op de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind en is dus van essentieel belang om de ontwikkeling van het jonge kind succesvol te stimuleren (Fukkink, Jilink & Oostdam, 2015).

Ook na de implementatie wordt er aan kwaliteitsbewaking en -verbetering gewerkt. Dit gebeurt op basis van een kwaliteits- en borgingsplan, waarin onder meer coaching, professionalisering en de hercertificering is opgenomen. Ook de HBO-er op de groep of de pedagogisch-coach die op de groepen komt, coacht de pedagogisch medewerkers, en draagt bij aan kwaliteitsbewaking en continue professionalisering. Deze werkwijze wordt ondersteund door het pre-COOL cohortonderzoek (Leseman & Veen, 2016), die een continue professionalisering van de pedagogisch medewerker aanbevelen. Daarbij laat internationaal onderzoek consequent zien dat het aanbod van professionalisering een van de belangrijkste voorspellers is van de kwaliteit in (voor)schoolse voorzieningen (Egert, 2015; Slot, 2018). Dit gaat om vormen van professionalisering in de organisatie, zoals het hebben van pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg, observatie, feedback en/of coaching op de werkvloer, implementeren en evalueren van het aanbod (Slot e.a., 2018).

4. Onderzoek

Onderzoek naar de uitvoering

- a. Zwijsen (2018). *Gebruikersonderzoek Uk & Puk*. Tilburg, Uitgeverij Zwijsen B.V.
- b. Tussen september 2017 en juni 2018 heeft er een gebruikersonderzoek plaatsgevonden ten aanzien van de interventie Uk & Puk. Het doel en de onderzoeksvraag was de succes- en faalfactoren van de interventie te achterhalen. Het onderzoek bestaat uit twee delen, een kwantitatief en kwalitatief deel.

Onderzoeksmethode deel 1: Enquête met behulp van digitale vragenlijst onder gebruikers Uk & Puk (kwantitatief deel)

Onderzoeksgroep: Er zijn 450 respondenten die met Uk & Puk werken benaderd. Er hebben 60 respondenten werkzaam op een kindercentra meegedaan. Hiervan werkt 57% met de vve-doelgroep waarvan 87% een Uk & Puk training heeft gevolgd.

Auteurs: Maud Bos, Eveline Simons

Jaar: mei 2018

Onderzoeksmethode deel 2: Interviews met pedagogisch medewerkers op verschillende locaties in Nederland (kwalitatief deel).

Onderzoeksgroep: Er hebben 14 kindercentra verspreid over Nederland van locaties in dorpen en buiten gebieden tot locaties in grote steden, zoals Tilburg en Utrecht meegedaan. Daarnaast hebben zowel kinderdagverblijven als peuterspeelzalen (peuterarrangementen) zich voor het onderzoek opgegeven. Deze kindercentra hebben een verschillend aantal kinderen met een VVE-indicatie: van 1 à 2 kinderen tot een groep vol doelgroepkinderen (16 kinderen). Er zijn gesprekken gevoerd met pedagogisch medewerkers die op de groep staan, locatiemanagers die zelf ook nog op de groep staan en gecertificeerde Uk & Puk trainers.

Auteur: Maud Bos

Jaar: september 2017 t/m mei 2018

c. Resultaten

Uit beide delen van het onderzoek komt naar voren dat de respondenten tevreden zijn over de interventie Uk & Puk. Het programma past goed in de kinderopvang, omdat het aansluit bij de leefwereld en ontwikkeling van de kinderen. Het biedt de pedagogisch medewerker structuur, is eenvoudig in gebruik, flexibel en er is ruimte voor eigen inbreng. Verder is men enthousiast over de differentiatietips en de toepasbaarheid in kleine groepen. 92 % geeft aan dat de activiteiten zeer geschikt zijn voor kinderen uit de VE-groep en 82% geeft aan dat met Uk & Puk goed gewerkt kan worden in kleine groepen. Het werken aan een beredeneerd aanbod met Uk & Puk wordt door 42% van de respondenten als lastig ervaren.

De pop Puk trekt de aandacht van de kinderen, zorgt voor betrokkenheid en komt tot leven in de activiteiten en overige materialen. Niet alle pedagogisch medewerkers slagen erin de pop tot leven te brengen.

In deel 1 van het onderzoek (het kwantitatief deel) is duidelijk gevraagd welk effect de interventie heeft op de ontwikkeling van kinderen in de groep. 85% geeft aan dat de kinderen er een ruimere woordenschat van krijgen en 63 % vindt dat de kinderen gestimuleerd worden meer te praten.

Als aanbeveling komt naar voren dat er behoefte is aan vernieuwende thema's, zoals feesten en seizoenen. Ook wordt door 59% aangegeven natuur- en buitenactiviteiten te missen in het thema.

Mede op basis van deze resultaten uit het onderzoek zijn er verschillend aanpassingen gedaan. Deze zijn voornamelijk terug te vinden in de training. Een uitzondering hierop is het nieuwe thema 'ik ben een kunstenaar', dat extra ontwikkeld is. In de training is

aandacht voor het koppelen van de thema's aan de seizoenen en feesten. Daarnaast leren pedagogisch medewerkers in de nieuwe training activiteiten toe te voegen die aansluiten bij het thema en/of het seizoen, die aansluiten bij de visie van de organisatie en/of activiteiten die aansluiten bij de behoeften van de kinderen, zodat er een gevarieerd passend en beredeneerd aanbod is. Hierbij worden de buiten- en natuuractiviteiten expliciet belicht.

De pop Puk is niet het doel, maar een middel om betrokkenheid en interactie te stimuleren. Het gebruik wordt soms als lastig ervaren. Daarom wordt hier in de training aandacht aan besteed. In een volgend onderzoek zal de vraag rondom de pop Puk en de manier waarop pedagogisch medewerkers hem inzetten nog een keer mee genomen worden.

Het resultaatgericht werken en creëren van een beredeneerd aanbod kwam in de vorige trainingsopzet als een aanvullend scholingsonderdeel naar voren, genaamd "Puk in Peuterstappen". In de nieuwe training is het resultaatgericht werken vanaf bijeenkomst 1 verweven en wordt er aan het eind van het traject een hele trainingsbijeenkomst aan gewijd. Hierdoor worden pedagogisch medewerkers direct vanaf het begin meegenomen in deze werkwijze en wordt het onderwerp in de bijeenkomst verdiept, waardoor de pedagogisch medewerkers uiteindelijk vaardiger worden in het vormgeven van een beredeneerd aanbod voor alle kinderen.

5. Samenvatting werkzame elementen

Het doel van Uk & Puk is het vergroten van de ontwikkelings- en onderwijskansen van kinderen in achterstandssituaties om zo onderwijsachterstanden te voorkomen of te verminderen. Dit wordt met Uk & Puk bereikt door onderstaande elementen:

- Een centrumgerichte aanpak voor kinderen van 0 tot 4 jaar;
- Een integraal programma met een beredeneerd aanbod voor de brede ontwikkeling;
- Ontwikkelingsstimulerende activiteiten in overwegend de kleine groep, waarbij aangesloten wordt bij de zone van naaste ontwikkeling van de kind(eren);
- Een rijke, uitdagende en overzichtelijke speel-leeromgeving met themahoek en meerdere andere hoeken, zoals een huishoek, bouwhoek, creatieve hoek, zand/watertafel voor een breed en gevarieerd aanbod;
- Kansen voor ontwikkelingsstimulering worden in het spel en de dagelijkse routines gegrepen en gecreëerd met activiteiten die aansluiten bij het dagritme op de groep;
- Resultaat gericht werken met observatie en registratie en mogelijkheden voor differentiatie op vier ontwikkelingsgebieden: spraak-taalontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, motorisch-zintuiglijke ontwikkeling, rekenprikkels voor de ontluikende rekenontwikkeling
- Er wordt planmatig gewerkt aan ouderbetrokkenheid afgestemd op de kenmerken van de ouderpopulatie. Ouderbetrokkenheid wordt gestimuleerd met een sterke focus op didactisch partnerschap, door o.a. thema-gerelateerde thuis-activiteiten en inhoudelijke ouderbijeenkomsten.
- Training en coaching op de uitvoering van het programma Uk & Puk en de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers (o.a. met video-observaties)
- Continue professionalisering van medewerkers: Interne trainers dragen zorg voor de borging- en kwaliteitsbewaking na implementatie. Hiervan is hercertificering van de pedagogisch medewerkers een onderdeel. Ook trainen interne en externe trainers de (instromende) ongeschoolde pedagogisch medewerkers waardoor op alle groepen een VE-geschoolde pedagogisch medewerker of pedagogisch medewerker in opleiding staat. Trainers worden elke 3 jaar gehercertificeerd.

6. Aangehaalde literatuur

Aalsvoort, D. van der (2009). *Spel en spelen op de HU*. Lectorale rede. Utrecht: Grafisch bedrijf Tuijtel.

Aalsvoort, D. van der (red.) (2011). *Van spelen tot serious gaming*. Leuven: Uitgeverij Acco.

Bacchini, S., Boland, T., Hulsbeek, M., Pot, H. & Smits, M. (2005). *Duizend-en-een-woorden. De allereerste Nederlandse woorden voor anderstalige peuters en kleuters*. Enschede: Stichting Leerplanontwikkeling (SLO).

Boerdam, A. & Wobma, E. (Red.) (2012). *Jaarrapport 2012 Landelijke jeugdmonitor*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Boland, A (2015). *Onderwijs aan jonge kinderen: intersubjectiviteit als onderleggen voor ontwikkeling*. Binnengehaald van:
<https://www.ipabo.nl/upload/publicaties/lectorat%20jonge%20kind/Het%20jonge%20kind%20-%20Annerieke%20Boland.pdf>

Borgna, C. & Contini, D. (2014). Migrant achievement penalties in western Europe: Do educational systems matter? *European Sociological Review*, 30 (5), 670-683.
doi:10.1093/esr/jcu067

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. Vol. 1. London, England, Hogarth.

Broekhuizen, M.L., Dubas, J.S., van Aken, M.A.G., & Leseman, P.P.M. (2018). Child care quality and Dutch 2- and 3-year-olds' socio-emotional outcomes: Does the amount of care matter? *Infant and Child Development*, e2043, 1-21.

Broekhuizen, M. L., Van Aken, M. A. G., Dubas, J. S., & Leseman, P. P. M. (2014). *Kwaliteit van kinderopvang en de sociale en emotionele ontwikkeling. Wat doen temperament en het aantal dagen ertoe?* *Beleid, Bestuur, Management en Pedagogiek in de Kinderopvang*, 7 (2014), 5, 32-35.

CBS (2019). <https://www.nji.nl/nl/Databank/Cijfers-over-Jeugd-en-Opvoeding/Cijfers-per-onderwerp-Onderwijsachterstanden>. Laatste update op 13 juni 2019.

CBS (2018). *Infographic-onderwijsachterstanden-cbs-indicator*.
<https://vng.nl/onderwerpenindex/onderwijs/onderwijsachterstandvve/publicaties/infographic-onderwijsachterstanden-cbs-indicator>

CED-Groep (2006). *Zo Doe ik*. Rotterdam: CED-Groep.

CED-Groep (2008). *Zo Beweeg ik*. Rotterdam: CED-Groep.

CED-Groep (2008). *Zo Praat ik*. Rotterdam: CED-Groep.

CED-groep (2013). *Ontwikkelingslijnen*. Rotterdam: CED-groep.
www.leerlijnen.cedgroep.nl

CED-Groep (2017) *Zo Reken ik*, Rotterdam: CED- Groep

Dewey, J. (1963). *Experience and Education*. New York: Macmillan.

Doolaard, S & Leseman, P.P.M. (2008). *Versterking van het fundament*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, GION.

Driessen, G. (2013). *De bestrijding van onderwijsachterstanden. Een review van opbrengsten en effectieve aanpakken*. Nijmegen: Its.

Driessen, G. & Merry, M.S. (2013). *Trends in educational disadvantage in Dutch primary school*. Educational review, DOI: 10.1080/00131911.2013.771146.

Dronkers, J. (2007). *Ruggegraat van ongelijkheid: Beperkingen en mogelijkheden om ongelijke onderwijskansen te veranderen*. Amsterdam: Mets & Schilt Uitgevers/Wiardi Beckman Stichting.

Fukkink, R. G., Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Bollen, I., & Riksen-Walraven, J. M. A. (2013). *Pedagogische kwaliteit van de kinderopvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2012*. Amsterdam: NCKO.

Fukkink, R., Jilink, L., & Oostdam, R. (2015). *Met een blik op de toekomst. Een meta-analyse van de effecten van VVE op de ontwikkeling van kinderen in Nederland*. Amsterdam: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding/ HVA Publicaties.

Fukkink, R.G. & Tavecchio, L.W.C. (2016). *Effecten van video-interactiebegeleiding*. Pedagogische Studiën: jaargang 93, nr 5/6, 316-331.

Gevers Deynoot-Schaub, M.J.J.M., Fukkink, R.G., Riksen-Walraven, J.M.A., de Kruijff, R.E.L., Helmerhorst, K. O.W. & Tavecchio, L.W.C. (2009). *De NCKO Kwaliteitsmonitor*. Amsterdam: SWP.

Goudswaard, M. & Vergunst-Duijnhouwer, V. (2013). *Peuterstappen*. Rotterdam: CED-Groep.

Egert, F. (2015). *Meta-analysis on the impact of in-service professional development programs for preschool teachers on quality ratings and child outcomes*. Bamberg, Duitsland: Bamber University.

Haan, D. de, Pals, J. & Schut, J. (2008). *Participatie in symbolisch spel*. In: D. de Haan & E. Kuiper (red). *Leerkracht in beeld. Ontwikkelingsgericht onderwijs: theorie, onderzoek en praktijk*, Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Haan, A. de (2015). *Effects of preschool education in mixed and targeted classrooms*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.

Haan, A.K.E. de, Hoofs, H., Elkber, E.P.J.M. & Leseman, P.P.M. (2013) *Targeted versus mixed preschools and kindergartens. Effects of classcomposition and teacher-managed activities on disadvantaged children's emergent academic skills*. School Effectiveness and School Improvement, 24 (2), (pp.177-194).

Harskamp, E. (2004). *Implementatie van vroege educatieve interventies*. In: P. Leseman en A. van der Leij (red.). *Educatie in de voor- en vroegschoolse periode*. Baarn: HBUitgevers.

Havnes, T., & Mogstad, M. (2015). Is universal child care levelling the playing field? *Journal of Public Economic*, 127, pp. 100-114. Doi: 10.1016/j.pubeco.2014.04.007

- Henrichs, L.F., Slot, P.L., & Leseman, P.P.M. (2016). Professionele ontwikkeling in voorschoolse voorzieningen. Een literatuurstudie naar doeltreffende professionaliseringsvormen en -activiteiten. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Hoogeveen, K. & Schilder, J. (2019). *Factsheet gemeentelijk ouderbeleid*. Via: www.goab.eu.
- Huizen, T. M., van, & Plantenga, J. (2018). *Do children benefit from universal early childhood education and care? A meta-analysis of evidence from natural experiments*. *Economics of Education Review*, 66, 206-222. Doi:10.1016/j.econedurev.2018.08.001
- IJzendoorn, R. van, Tavecchio, L.W.C. & Riksen-Walraven, J.M.A. (2004). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Inspectie van het onderwijs (2016). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Joyce, B. & Showers, B. (1982) *The coaching of teaching*. *Educational Leadership*, 40, (10), 4-8.
- Kampen, A. van, Kloprogge, J., Rutten, S. & Schonewille, B. (2005). *Voor- en vroegschoolse zorg en educatie. De toekomst verkend*. Utrecht: Sardes.
- Kreeke-Alfrink, N., van de & Heijden, P. van der (2002). *Denkstimulerende Gesprekmethodiek voor leerkrachten*. Rotterdam: CED-Groep.
- Kreeke-Alfrink, N., van de & Schreinder, G. (2014). *Even denken Denkgesprekken met kinderen*. Rotterdam: CED-Groep.
- Leseman, P. (2007). *Achterstandenbeleid: voorbij de voor- en vroegschoolse periode*. In: P.A.H. van Lieshout, M.S.S. van der Meij, J.C.I. De Pree (red). *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid*, 113-130. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Leseman, P. & Van der Leij, A. (2004). *Vroege stagnaties en achterstanden in ontluikende schoolvaardigheden: aangrijpingspunten voor voor- en vroegschoolse interventieprogramma's*. In: P. Leseman & A. van der Leij (red.): *Educatie in de voor- en vroegschoolse periode*, 11-25. Baarn: HBUitgevers.
- Leseman P. & Veen, A. van (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit van voorschoolse instellingen. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 947, projectnummer 20696.
- Leseman, P. P. M., Mulder, H., Verhagen, J., Broekhuizen, M., van Schaik, S. D. M., & Slot, P.L. (2017). *Effectiveness of Dutch targeted preschool education policy for disadvantaged Children*, (Eds.) *Childcare, Early Education, and Social Inequality – An international perspective*. Celtenham, UK: Edward Elgar. <https://www.elgaronline.com/view/9781786432087.00019.xml>
- Meij, H., Mutsaers, K. & Pennings, T. (2009). *Effectiviteit van voor- en vroegschoolse programma's in Nederland*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Meijen, G. W. (2003) *Onderwijsachterstanden in basisscholen*. Leuven: Garant.
- Melhuish, E., Ereky-Stevens, K., Petrogiannis, K., Ariescu, A., Penderi, E., Rentzou, K., Tawel, A., Broekhuizen, M., Slot, P., & Leseman, P. (2015). *A review of the research on the effects of*

early childhood education and care (ECEC) on development. Oxford/Utrecht: Project CARE.
https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/326604/new_version_CARE_WP4_D4_1_Review_on_the_effects_of_ECEC.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Menheere, A. & Hooge, E. (2010). *De betrokkenheid van ouders bij het schoolen van hun kinderen. Een literatuurstudie naar de betekenis van ouderbetrokkenheid voor de schoolse ontwikkeling van kinderen*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam / Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding.

Mesman, J. (2011). *Oud geleerd, jong gedaan*. *Het Jonge Kind*, 11, 9-12.

Mutsaers, K., Zoon, M. de, Baat, M. de, Prins, D. (2013). *Wat werkt bij het voorkomen en terugdringen van onderwijsachterstanden?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Nap-Kolhoff, E., van Schilt-Mol, T., Simons, M., Sontag, L., van Steensel, R., Vallen, T. (2008). *VVE onder de loep. Een studie naar de uitvoering en effectiviteit van voor- en vroegschoolse educatieve programma's*. Tilburg: IVA/Babylon.

Nederlands Jeugdinstituut (2018) *Cijfers over onderwijsachterstanden*. Geraadpleegd op 28 mei 2018 van: <https://www.nji.nl/nl/Databank/Cijfers-over-Jeugd-en-Opvoeding/Cijfers-per-onderwerp-Onderwijsachterstanden>.

Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2002). *Met woorden in de weer. Praktijkboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Oudenoeg-Paz, O (2014). De rol van motoriek bij taalontwikkeling. In *De wereld van het jonge kind. Mei 2014 blz. 22-24* Amersfoort: Thiememeulenhoff.

Piaget, J., & Inhelder, B. (1969). *The psychology of the child*. New York: Basic Books.

Riksen-Walraven, M. (2004). *Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang: doelstellingen en kwaliteitscriteria*. In: IJzendoorn van, R. L.W.C. Tavecchio, & J.M.A. Riksen-Walraven (Eds). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang* (pp 100-123). Amsterdam: Boom.

Rooijen, K. van, & Zoon, M. (2012). *Risicofactoren voor onderwijsachterstanden*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Roeleveld, J., Driessen, G., Ledoux, G. Cuppen, J., & Meijer, J. (2011). *Doelgroepleerlingen in het basisonderwijs. Historische ontwikkeling in actuele situatie*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Shiple, D. (2013). *Empowering children. Play based curriculum for lifelong learning*. (5e ed). USA: Nelson Education.

Singer, E. & Kleerekoper, L. (2009). *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg.

Slot, P. (2018). *Structural characteristics and process quality in early childhood education and care: A literature review*. *OECD Education Working Papers*, 176. Paris: OECD Publishing. doi:10.1787/edaf3793-en

Slot, P., Jepma, IJ., Muller, P., Romijn, B., & Leseman, P. (2018). *Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en*

gastouderopvang. Gecombineerde metingen 2017-2018. Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang. Utrecht: Universiteit Utrecht/Sardes.

Slot, P. & Leseman, P. (2018). *Investeren in kinderen van 0 -12 jaar. Bevindingen uit de wetenschap.* Utrecht: Universiteit Utrecht.

Stichting Leerplan Ontwikkeling (2011). *Tussendoelen taal, rekenen en sociaal-emotionele ontwikkeling.* (www.slo.nl/jongekind/doelen).

Tavecchio, L. (2008). *Succesfactoren in programma's op het gebied van voor- en vroegschoolse educatie.* Kind en Adolescent Review, 15, 362-365.

Vander Heyden, K. Schilder, J. & Jepma, IJ (2019) *Wat draagt bij aan kwaliteit en effectiviteit van VVE?. Een overzicht van bevindingen uit recente literatuur.* Via www.goab.eu.

Veen, A., Veen, I. Van der, Schaik, S. Van, Leseman, P. (2017). *Kwaliteit in de kleutergroepen en de relatie met ontwikkeling van kinderen. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek.* Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Veen, A. & Leseman, P. (Red.) (2015). *Pre-COOL cohortonderzoek. Resultaten van de voorschoolse periode.* Rapport 932. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Veen, A. & Leseman, P. (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit van voorschoolse instellingen. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek.* Amsterdam: Kohnstam Instituut.

Vegt, A.L. van der, Studulski, F. & Kloprogge, J. (2007). *Voorschoolse voorzieningen en onderwijskansen. Review van de onderzoeksliteratuur.* Utrecht: Sardes.

Verhoeven, L. & Aarnoutse, C. (1999). *Tussendoelen beginnende geletterdheid.* Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Von Suchodoletz, A., Lee, Premachandra, B., & Yoshikawa, H. (2017). *Associations among quality indicators in early childhood education and care (ECEC) and relations with child development and learning: A meta-analysis,* internal document, OECD, Paris.

Vygotsky, L.S. (1962). *Thought and language.* Cambridge, Massachusetts. Massachusetts Institute of technology press.

Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes.* Cambridge, Massachusetts. Massachusetts Institute of technology press.

Wally, T. (2016). *Samen vooruit. Samenwerken met ouders van jonge kinderen in de VVE.* Rotterdam: CED-groep

Westendorp, M (2018) *Bewegen en leren gaan hand in hand.* In *Landelijke beroepsgroep voor begeleiders in het onderwijs, Beter begeleiden, mei 2018 blz. 10-14.* Bilthoven: LBBO

Zalm, E., van der, Damhuis, R. & Blauw, A. de (2013). *Uitdagen tot gesprek.* Website voor VVE-professionals met o.a. videovoorbeelden en materialen: www.uitdagentotgesprek.nl en www.taalinspel.nl

Zwijsen (2018). *Gebruikersonderzoek Uk & Puk.* Tilburg, Uitgeverij Zwijsen B.V.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

